

Briuselis, 2023 12 06
SWD(2023) 408 final

KOMISIJOS TARNYBŲ DARBINIS DOKUMENTAS

**Valstybių narių gerosios rinkimų praktikos vadovas dėl piliečių su negalia dalyvavimo
rinkimų procese**

Turinys

1. Įvadas	3
2. Piliečiams su negalia kylančios pagrindinės problemos.....	8
3. ES teisinė sistema	9
3.1. Sutartys	9
3.2. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija	9
3.3. ES pagrindinių teisių chartija	10
3.4. ES rinkimų teisė	10
3.5. Judžių ES piliečių balsavimo teisės.....	11
3.6. Politinės reklamos skaidrumas	12
3.7. Kiti ES teisės aktai.....	12
4. ES valstybėms narėms taikomi tarptautiniai standartai	13
5. Dalyvauti rinkimuose palanki aplinka	15
5.1. Specialios politikos kūrimas	15
5.2. Informuotumo didinimas ir požiūrio keitimas	15
5.3. Bendradarbiavimas su asmenų su negalia teises remiančiomis organizacijomis 17	
5.4. Pastatų prieinamumo ir tinkamumo naudoti didinimas	18
5.5. Rinkimų komisijų narių mokymas ir speciali pagalba jiems	18
6. Asmenų su negalia informavimas per rinkimų ciklą	19
6.1. Oficialios komunikacijos prieinamumas	19
6.2. Politinės reklamos prieinamumas.....	21
7. Tinkamumas visiems ir tinkamos sąlygos rinkimų cikle. Procedūros, priemonės ir medžiagos	22
7.1. Registracijos procedūros.....	22
7.2. Balsavimo patalpų, balsavimo kabinų ir balsadėžių prieinamumo didinimas..	23
7.3. Popierinių rinkimų biuletenių prieinamumo didinimas	25
7.4. Balsavimo įrangos prieinamumo didinimas	26
7.5. Papildomi balsavimo metodai.....	27
7.6. Galimybė kreiptis dėl su rinkimais susijusio ginčo sprendimo	29
7.7. Renkami duomenys apie asmenų su negalia dalyvavimą rinkimuose	29
7.8. Rinkimų prieinamumo stebėseną ir vertinimas	31
8. Baigiamosios pastabos.....	31
1 priedas. Sąlygų asmenims su negalia dalyvauti rinkimuose sudarymo sistema	34

2 priedas. Balsavimo patalpų prieinamumo įvertinimo kontrolinio sąrašo pavyzdžiai	36
3 priedas. Bendrų rekomendacijų apylinkių rinkimų komisijų nariams pavyzdys	38
4 priedas. Pavyzdys, kaip užtikrinti galimybę patekti į balsavimo patalpą.....	39
5 priedas. Pavyzdys, kaip įrengti prieinamą balsavimo patalpą.....	40
6 priedas. Pritaikytų balsavimo kabinų pavyzdžiai	40
7 priedas. Negalios sąvoka, valstybių narių vartojama rinkimų srityje	41
8 priedas. ES teisė ir ES standartai, aktualūs asmenims su negalia užtikrinant rinkimų prieinamumą	43
9 priedas. 2023 m. rugsėjo 7 d. Komisijos suburtos rinkimų prieinamumo asmenims su negalia tikslinės grupės darbo rezultatai.....	47
10 priedas. Galimybės naudotis pagalbinėmis priemonėmis, prieinamomis balsavimo kabinomis ir balsadėžėmis	48
11 priedas. Papildomos asmenų su negalia balsavimo galimybės ES valstybėse narėse	50

1. Įvadas

Pradėdama eiti pareigas, Europos Komisijos Pirmininkė U. von der Leyen paskelbė, kad lygybės sąjungos kūrimas bus vienas iš pagrindinių jos vadovaujamos Komisijos prioritetų⁽¹⁾.

Galimybė dalyvauti rinkimuose – būtinas gyvybingos demokratijos elementas. Tai apima ne tik teisę balsuoti, bet ir galimybes būti kandidatu, stoti į politinę partiją, dalyvauti rinkimų procese kaip rinkimų komisijos nariui arba rinkimų stebėtoju ir susipažinti su informacija. Tai apima galimybę laisvai, teisingai ir visiškai slaptai išreikšti savo valią rinkimuose. Visi piliečiai turėtų turėti galimybę veiksmingai dalyvauti ES politiniame gyvenime. Svarbus kiekvienas balsas. Vis dėlto dalyvauti politiniame gyvenime daugeliui vis dar nelengva.

ES asmenims su negalia naudojantis savo rinkimų teisėmis vis dar kyla sunkumų. Maždaug 27 proc. ES gyventojų turi kokią nors negalią⁽²⁾. Tai yra asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie kartu su įvairiomis kitomis kliūtimis gali trukdyti tiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime lygiomis sąlygomis su kitais asmenimis.

Už nacionalinių rinkimų organizavimą atsakingos valstybės narės, laikydamosi savo tarptautinių įsipareigojimų. Komisija, be kita ko, remia dalijimąsi gerosios praktikos pavyzdžiais, tarp jų – susijusiais su prieinama balsavimo įranga ir konkrečiais pakeitimais, taip pat su būdais rinkėjams su negalia suteikti galimybių rinktis. ES taip pat skiria lėšų ES lygmens asmenų su negalia organizacijoms, kad būtų didinamas informuotumas ir propaguojamos teisės, taip pat didinami tų organizacijų narių pajėgumai.

Komisijos paskelbtoje 2019 m. Europos Parlamento rinkimų ataskaitoje⁽³⁾ nurodyta, kad piliečiams su negalia kyla papildomų kliūčių naudotis savo rinkimų teisėmis⁽⁴⁾. Ataskaitoje pabrėžiama, kad rengiantis kitiems Europos Parlamento rinkimams svarbu šalinti šias kliūtis.

Europos Parlamentas pabrėžė, kad svarbu remti asmenų su negalia balsavimo teises. 2020 m. lapkričio 26 d. rezoliucijoje dėl Europos Parlamento rinkimų rezultatų apžvalgos jis paragino valstybes nares aktyviau keistis geriausios praktikos pavyzdžiais, kad asmenys su negalia galėtų lengviau patekti į balsavimo patalpas. Europos Parlamentas pažymėjo, kad rinkėjams su negalia praktinė balsavimo tvarka tokia pat svarbi kaip ir galimybės gauti informacijos arba patekti į balsavimo patalpas. 2022 m. kovo 10 d. rezoliucijoje dėl 2020 m. ES pilietybės ataskaitos Parlamentas paragino Komisiją ir valstybes nares Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais

---

¹ [Kitos kadencijos Europos Komisijos \(2019–2024 m.\) politinės gairės.](#)

² [Statistika | Eurostatas \(europa.eu\).](#)

³ [2019 m. Europos Parlamento rinkimų ataskaita.](#)

⁴ Komisijos ataskaitoje taip pat nurodoma Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto ataskaita, kurioje teigiama, kad maždaug 800 000 ES piliečių iš 16 valstybių narių galėjo būti atimta teisė dalyvauti 2019 m. Europos Parlamento rinkimuose.

tinkle⁽⁵⁾) keistis geriausios praktikos pavyzdžiais, kaip patenkinti su rinkimais susijusius konkrečius nepalankioje padėtyje esančių piliečių grupių poreikius, ir skatinti taikyti tokią praktiką siekiant, kad rinkimuose galėtų dalyvauti daugiau tokių piliečių ir kad tokios grupės galėtų naudotis savo balsavimo teisėmis per kitus Europos Parlamento rinkimus.

Teisėkūros rezoliucijoje dėl pasiūlymo dėl Tarybos reglamento dėl Europos Parlamento narių rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise⁽⁶⁾ Europos Parlamentas paragino valstybes nares užtikrinti, kad visi piliečiai, įskaitant asmenis su negalia, galėtų lygiomis sąlygomis gauti informacijos ir balsuoti. Tam, pavyzdžiui, galima nuomotis pritaikytas patalpas, jeigu viešosios struktūros nėra pritaikytos⁽⁷⁾.

Neseniai 2022 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl asmenų su negalia lygių teisių⁽⁸⁾) raginama iš dalies pakeisti Europos rinkimų įstatymą ir visus atitinkamus nacionalinės teisės aktus, siekiant užtikrinti, kad visi asmenys su negalia galėtų lygiomis sąlygomis su kitais asmenimis balsuoti ir būti kandidatais rinkimuose. Parlamentas pabrėžė, kad dėl kilmės valstybės narės priimtų sprendimų asmenį dėl negalios paskelbti neveiksniu ES piliečiai neturėtų netekti rinkimų teisės gyvenamojoje valstybėje narėje, jeigu pagal tos valstybės narės teisės aktus ši teisė be apribojimų suteikiama visiems asmenims su negalia⁽⁹⁾).

Asmenų su negalia balsavimo teisių klausimas taip pat buvo iškeltas Europos Parlamento nuomonėje dėl rinkimų direktyvų, kuriomis reglamentuojamos judžių ES

---

⁵ Daugiau informacijos apie [Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais tinklą](#).

⁶ [2022 m. gegužės 3 d. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija dėl pasiūlymo dėl Tarybos reglamento dėl Europos Parlamento narių rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise, kuriuo panaikinamas Tarybos sprendimas 76/787/EAPB, EEB, Euratomas, ir prie to sprendimo pridėtas Aktas dėl Europos Parlamento narių rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise \(2020/2220\(INL\) – 2022/0902\(APP\)\)](#).

⁷ Parlamentas taip pat paragino „valstybes nares nustatyti priemones, kuriomis neįgaliems piliečiams būtų suteikta kuo daugiau galimybių dalyvauti rinkimuose ir kurios, be kita ko ir prireikus, būtų taikomos teikiant informaciją apie balsavimą ir vykdant registravimą, balsavimo apylinkėse, balsavimo kabinose ir naudojant balsavimo prietaisus bei balsavimo biuletenius; rekomenduoja įgyvendinti atitinkamas priemones, pritaikytas jų nacionalinėms balsavimo procedūroms, kad neįgaliems piliečiams būtų sudarytos palankesnės sąlygos balsuoti, pvz., suteikiant galimybę pasirinkti balsavimo vietas, naudoti uždaras rinkimų apylinkes strateginėse vietose ir pagalbinės technologijas, formatus ir metodus, pvz., Brailio raštą, stambų šriftą, garsinę informaciją, jutiklinius trafaretus, lengvai perskaitomą informaciją ir komunikaciją gestų kalba; ragina valstybes nares leisti, kad neįgaliesiems prireikus ir jų prašymu būtų padedama balsuoti pasitelkiant jų pasirinktą asmenį.“

⁸ [2022 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento rezoliucija „Siekiant lygių teisių neįgaliesiems“ \(2022/2026\(INI\)\)](#).

⁹ Rezoliucijoje taip pat pabrėžiama būtinybė užtikrinti teisę balsuoti savarankiškai ir slaptai, užtikrinti, kad asmenys su negalia turėtų lygias galimybes dalyvauti rinkimų kampanijoje, taip pat užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų patekti į balsavimo patalpas. Europos, nacionalinės, regioninės ir vietos politinės partijos turi užtikrinti, kad rinkimų sąrašuose būtų geriau atstovaujama asmenims su negalia. Valstybių narių paskirtos rinkimų institucijos paragintos rinkti duomenis apie balsavimo patalpų prieinamumą, įskaitant informaciją, ar jos pritaikytos asmenų su negalia poreikiams, ir apie tai pranešti Komisijai, Tarybai ir Europos Parlamentui ne vėliau kaip per vienus metus po rinkimų į Europos Parlamentą.

piliečių balsavimo teisės. Joje buvo svarstoma apie asmenų su negalia galimybių gauti rinkimų informaciją užtikrinimą taikant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2019/882 I priede nustatytus prieinamumo reikalavimus ir naudojant asmenims su negalia galinčias padėti komunikacijos priemones, būdus ir formatus, pavyzdžiui, gestų kalbą, Brailio raštą arba lengvai perskaitomą formatą⁽¹⁰⁾.

Toje nuomonėje Europos Parlamentas paragino valstybes nares imtis prie jų nacionalinių balsavimo procedūrų pritaikytų priemonių, kad padėtų piliečiams su negalia balsuoti, pavyzdžiui, suteikti jiems galimybę pasirinkti balsavimo vietą, strateginėse vietose įrengti uždaras balsavimo patalpas ir naudoti pagalbines technologijas, formatus ir metodus, pvz., Brailio raštą, stambų šriftą, garsinę informaciją, jutiklinius trafaretus, lengvai perskaitomą informaciją ir komunikaciją gestų kalba. Parlamentas taip pat paragino valstybes nares apsvarstyti galimybę taikyti papildomas priemones balsavimui palengvinti, kaip antai išankstinį fizinį balsavimą ir balsavimą pagal įgaliojimą, elektroninį balsavimą ir balsavimą internetu.

2019 m. kovo 20 d. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė pranešimą⁽¹¹⁾, kuriame apibūdinama padėtis įgyvendinant ES piliečių su negalia teisę balsuoti Europos Parlamento rinkimuose. Pranešime atkreipiamas dėmesys į keletą kliūčių, su kuriomis naudodamiesi savo rinkimų teisėmis susiduria asmenys su negalia. Jame pateikiama gerosios praktikos pavyzdžių⁽¹²⁾, kaip gerinti galimybes gauti informacijos prieš rinkimus, organizuoti balsavimą „bendrose“ balsavimo patalpose, parengti rinkimų biuletenius ir užtikrinti prieinamumą. Jame taip pat aprašomi keliuose valstybėse narėse taikomi sprendimai, pavyzdžiui, išankstinis balsavimas nustatytose balsavimo vietose, balsavimas paštu, balsavimas naudojantis mobiliomis balsadėžėmis, balsavimas pagal įgaliojimą ir elektroninis balsavimas. Galiausiai jame aprašoma tvarka, kaip sudaryti sąlygas balsuoti ligoninėse ir ilgalaikės globos įstaigose, asmenų su negalia teisę balsuoti šalyse,

---

¹⁰ [2023 m. vasario 14 d. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija dėl pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos, kuria nustatoma išsami Sąjungos piliečių, gyvenančių valstybėje narėje ir neturinčių jos pilietybės, naudojimosi teise balsuoti ir kandidatuoti vietos savivaldos rinkimuose tvarka \(nauja redakcija\) \(COM\(2021\) 0733 – C9-0022/2022 – 2021/0373\(CNS\)\)](#) ir [2023 m. vasario 14 d. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija dėl pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos, kuria nustatoma išsami Sąjungos piliečių, gyvenančių valstybėje narėje ir neturinčių jos pilietybės, naudojimosi teise balsuoti ir kandidatuoti Europos Parlamento rinkimuose tvarka \(nauja redakcija\) \(COM\(2021\) 0732 – C9-0021/2022 – 2021/0372\(CNS\)\)](#).

¹¹ [Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto informacinis pranešimas „Tikrosios neigaliųjų teisės balsuoti Europos Parlamento rinkimuose“](#).

¹² Pranešime nurodyti geriausios praktikos pavyzdžiai – be kita ko, asmenims su negalia skirtos mobilios balsadėžės (Bulgarija),

- paprasta kalba ir Brailio raštu parengta tikslinė informacinė medžiaga (vaizdo įrašai, brošiūros), teikiama konkrečioms grupėms skirtingomis kalbomis (Belgija), bandomasis regos sutrikimų turinčių asmenų savarankiško elektroninio balsavimo projektas (Belgija), prieinamos balsavimo patalpos ir balsadėžės ligoninėse, slaugos namuose ar panašiose įstaigose (Airija),
- Brailio raštu parengti popieriniai rinkimų biuleteniai (Slovakija), tyrimai, kokių kliūčių kyla politikams su negalia ir kokių priemonių reikia imtis, kad jie galėtų dalyvauti ir vykdyti pareigas (Nyderlandai).

kuriose balsuoti privaloma, ir tvarka, kai asmuo su negalia gyvena ne savo kilmės šalyje.

JT Neįgaliųjų teisių komitetas rekomendavo ES, bendradarbiaujant su valstybėmis narėmis ir asmenims su negalia atstovaujančiomis organizacijomis, imtis būtinų priemonių, kad visi bet kokią negalią turintys asmenys galėtų naudotis savo teise balsuoti ir būti kandidatais rinkimuose⁽¹³⁾.

2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategijoje⁽¹⁴⁾ Komisija paskelbė, kad parengs gerosios rinkimų praktikos vadovą, kuriame bus aptariamas piliečių su negalia dalyvavimas rinkimų procese. Šis vadovas parengtas glaudžiai bendradarbiaujant su valstybėmis narėmis Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais tinkle. Jame remiamasi 2023 m. spalio 23–24 d. Komisijos surengtame aukšto lygio renginyje dėl rinkimų vykusiomis diskusijomis⁽¹⁵⁾.

Neįgaliųjų teisių strategijoje Komisija paskelbė savo ketinimus:

- **bendradarbiauti** su valstybėmis narėmis, be kita ko, rengiant specialias diskusijas Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais tinkle ir Europos Parlamente, siekiant užtikrinti asmenų su negalia politines teises lygiomis sąlygomis su kitais asmenimis;
- aukšto lygio renginyje dėl rinkimų, apie kurį paskelbta Europos demokratijos veiksmų plane (ir kuris įvyko 2023 m. spalio 23–24 d.), **aptarti** įtraukios demokratijos praktiką siekiant, kad kandidatų sąrašuose atsispindėtų mūsų visuomenių įvairovė;
- pagal naująją Piliečių, lygybės, teisių ir vertybių programą **remti** įtraukų demokratinį dalyvavimą, įskaitant asmenų su negalia dalyvavimą⁽¹⁶⁾.

---

¹³ [Baigiamosios pastabos dėl Europos Sąjungos pirminės ataskaitos](#), priimtose 14-oje sesijoje 2015 m. Ženevoje. Taip pat žr. [2023 m. JT specialiojo pranešėjo paskelbtą ataskaitą dėl asmenų su negalia teisių](#).

¹⁴ [Lygybės sąjunga.2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategija](#).

¹⁵ 2021 m. lapkričio 25 d. Komisija pateikė demokratijos stiprinimo ir rinkimų sąžiningumo apsaugos priemonių rinkinį. Į dokumentų rinkinį įtrauktas komunikatas, kuriame skelbiama, kad Komisija tęs Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais tinklo darbą sudarydama palankesnes sąlygas ir gerindama visų ES piliečių galimybes naudotis balsavimo teisėmis, be kita ko, remdama keitimąsi geriausios praktikos pavyzdžiais ir savitarpio pagalbą, kad būtų užtikrinti laisvi ir sąžiningi rinkimai, taip pat nustatydama bendrus gerosios praktikos pavyzdžius konkrečiais rinkimų ciklo etapais. Ji įsipareigojo 2023 m. antrąjį pusmetį surengti aukšto lygio renginį dėl rinkimų ir suburti įvairias su rinkimais susijusias valdžios institucijas spręsti dokumentų rinkinyje aptariamas problemas.

¹⁶ Projektų pavyzdžiai:

- [Ateitis – mūsų: Asmenys su negalia atkuria demokratiją](#) (*The Future is Ours: Persons with Disabilities Rebuild Democracy*).
- [Siekiai, teisės, bendrystė – esminiai asmenų su intelekto negalia įtraukties veiksniai](#) (*Ambitions. Rights. Belonging. Keys to inclusion of people with intellectual disabilities*).

Rengiant šį vadovą remtasi Pagrindinių teisių agentūros veikla⁽¹⁷⁾, glaudžiai bendradarbiaujant su Europos Komisija ir Europos negalios ekspertų akademinio tinklu. Tinklas parengė [28 žmogaus teisių rodiklius](#) asmenų su negalia politiniam dalyvavimui ES įvertinti. Duomenys suskirstyti į keturias pagrindines temas: 1) teisinių ir administracinių kliūčių panaikinimas; 2) informuotumo apie teises didinimas; 3) užtikrinimas, kad politinis dalyvavimas būtų prieinamesnis; 4) galimybių dalyvauti didinimas.

Rengiant šį vadovą aktyviai dalyvavo Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais tinklas, be kita ko, per specialų pogrųpį. Asmenų su negalia poreikius atitinkanti rinkimų praktika ne kartą aptarta valstybių narių diskusijose šiame tinkle ir buvo neatsiejama nuo Komisijos pastangų padėti asmenims naudotis savo rinkimų teisėmis⁽¹⁸⁾.

Atsižvelgdamos į tai, 22 valstybės narės atsiuntė nuomones dėl rinkimų sistemų ir praktikos, susijusios su asmenų su negalia dalyvavimu rinkimuose, pavyzdžių. Apklausa parodė, kad esama daug praktikos pavyzdžių, padedančių užtikrinti, kad rinkimai būtų prieinami visiems.

Padėdamas rengti šį vadovą, pilietybės temas nagrinėjantis akademinės bendruomenės narių tinklas atliko piliečių su negalia dalyvavimo rinkimuose tyrimą⁽¹⁹⁾. Šis vadovas taip pat grindžiamas asmenų su negalia politinio dalyvavimo tyrimu⁽²⁰⁾, kurį 2018 m. parengė ir 2021 m. atnaujino⁽²¹⁾ Europos pilietybės teisių akademinis tinklas.

Komisija taip pat surengė *ad hoc* konsultacijų su grupėmis, remiančiomis piliečių su negalia dalyvavimą⁽²²⁾.

---

¹⁷ 2010 m. Pagrindinių teisių agentūra paskelbė ataskaitą „Psichikos sveikatos problemų turinčių asmenų ir asmenų su intelekto negalia politinio dalyvavimo teisė“ (*The right to political participation of persons with mental health problems and persons with intellectual disabilities*). 2014 m. agentūra parengė ir užpildė žmogaus teisių rodiklius, susijusius su asmenų su negalia politinio dalyvavimo teise. Be to, Pagrindinių teisių agentūra paskelbė penkis infografikus, siekdama padėti didinti pagrindinių subjektų informuotumą apie asmenų su negalia balsavimo teises. 2019 m. paskelbtame dokumente nagrinėjamos nuo 2014 m. valstybėse narėse vykdytos susijusios teisinės reformos.

¹⁸ 2022 m. sausio 24 d. valstybės narės aptarė priemones, kaip pagerinti fizinį balsavimo patalpų prieinamumą, pagalbą vietoje, pagalbines rinkimų priemones ir alternatyvius balsavimo metodus. 2022 m. rugsėjo 21 d. Europos neįgaliųjų forumo atstovas pristatė 2022 m. Europos neįgaliųjų forumo ataskaitą dėl asmenų su negalia politinio dalyvavimo. 2023 m. birželio 12 d. Europos neįgaliųjų forumas pristatė ES finansuojamą projektą, kuriuo siekiama, kad 2024 m. Europos Parlamento rinkimuose dalyvautų didesnė asmenų su negalia dalis.

¹⁹ [Piliečių su negalia dalyvavimo rinkimuose tyrimas](#).

²⁰ [Asmenų su negalia politinio dalyvavimo tyrimas](#).

²¹ [Asmenų su negalia politinio dalyvavimo tyrimas. Atnaujinta 2018 m. ataskaita](#).

²² 2022 m. gegužės 16 d. ir birželio 10 d., 2023 m. balandžio 18 d. ir gegužės 2 d. įvyko posėdžiai su Europos neįgaliųjų forumu dėl asmenų su negalia politinio dalyvavimo. Europos neįgaliųjų forumas dalyvavo 2022 m. rugsėjo 21 d. Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais

Kartu su šiuo vadovu Komisija parengė elektroninio balsavimo praktikos pavyzdžių rinkinį, kaip paskelbta Europos demokratijos veiksmų plane⁽²³⁾ ir Neįgaliųjų teisių strategijoje. Konkrečiau, tame rinkinyje⁽²⁴⁾ nagrinėjami rinkėjui skirtų balsavimo patalpose naudojamos balsavimo įrangos elementų prieinamumo klausimai ir balsavimo internetu sąsaja, kuri taip pat yra asmenims su negalia naudingas balsavimo būdas.

2. Piliečiams su negalia kylančios pagrindinės problemos

Valstybės narės yra atsakingos už negalios statuso pripažinimo kriterijų ir vertinimo procedūrų nustatymą. Taip pat jų atsakomybė – laikantis ES teisės ir atitinkamų tarptautinių standartų nustatyti, kas turi teisę balsuoti ir būti kandidatu rinkimuose. Norėdami aktyviai dalyvauti demokratiname gyvenime, piliečiai su negalia susiduria su įvairiomis teisinėmis, administracinėmis ir institucinėmis kliūtimis. Dėl įvairių teisinių ir administracinių kliuvinių itin didelių kliūčių naudotis savo politinėmis teisėmis kyla piliečiams su intelekto negalia. Piliečių su negalia politinio dalyvavimo lygiui įtakos turi ir kiti ypatumai, pavyzdžiui, amžius ir lytis, taip pat tokie veiksniai kaip socialinė ir ekonominė padėtis ir menki ekonominiai ištekliai. Nepaisant įvairiais lygmenimis dedamų didelių pastangų spręsti šiuos klausimus, pavyzdžiui, peržiūrėti reglamentavimo sistemą, didinti rinkimų medžiagos ir priemonių prieinamumą, dar reikia daug nuveikti siekiant palaikyti piliečių su negalia naudojamąsi demokratinėmis ir rinkimų teisėmis⁽²⁵⁾.

Esamoje literatūroje ir suinteresuotųjų subjektų nurodyti didžiausią susirūpinimą keliantys dalykai susiję su šiomis kliūtimis:

- **fizinėmis kliūtimis** (be kita ko, neprieinamomis balsavimo patalpomis, nepakankamai pritaikytomis sąlygomis balsuoti savarankiško gyvenimo ar ilgalaikės globos įstaigose gyvenantiems, ligoninėse besigydantiems arba iš namų negalintiems išeiti asmenims, judumo kliūtimis ir per rinkimus naudojamomis neprieinamomis priemonėmis, pvz., rinkimų biuleteniais, balsavimo kabinomis ar balsavimo įranga, ribotomis skirtingomis balsavimo galimybėmis);
- **informacinėmis kliūtimis** (be kita ko, nepakankamomis galimybėmis gauti informacijos apie politinius kandidatus ir partijas, žinių apie rinkimų procesą – kur, kada ir kaip balsuoti – trūkumu);

---

tinklo posėdyje. 2022 m. lapkričio 10 d. (Komisijos narė H. Dalli), 2022 m. lapkričio 25 d. (JUST GD) ir 2023 m. vasario 7 d. (JUST GD) įvyko susitikimai su *Organización Nacional de Ciegos Españoles* atstovais. 2023 m. lapkričio 17 d. įvyko Neįgaliųjų platformos *ad hoc* posėdis.

²³ [Europos demokratijos veiksmų planas](#).

²⁴ [Elektroninio balsavimo ir kitų IRT praktikos pavyzdžių rinkinys](#) (*Compendium of e-voting and other ICT practices*).

²⁵ [Asmenų su negalia politinio dalyvavimo tyrimas](#).

- **pagalbos kliūtimis** (be kita ko, ribota pagalba balsuojant, nepakankamu apylinkių rinkimų komisijų narių mokymu, kaip teikti pagalbą, ir apribojimais, kam teikiama pagalba);
- **visuomeninėmis kliūtimis** (be kita ko, stereotipais apie piliečius su negalia, slaugytojų ir (arba) padėjėjų požiūriu ir nuomone, taip pat paramos tinklų prieinamumu ir galimybėmis jais naudotis⁽²⁶⁾⁾).

3. ES teisinė sistema

3.1. Sutartys

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 10 straipsnyje nustatyta, kad „nustatydamą ir įgyvendindama savo politikos kryptis ir veiksmus, Sąjunga siekia kovoti su bet kokia diskriminacija dėl <...> negalios“.

Pagal SESV 19 straipsnio 1 dalį „nepažeisdama kitų Sutarčių nuostatų ir neviršydamą Sąjungai jomis suteiktų įgaliojimų, Taryba spręsdama pagal specialią teisėkūros procedūrą ir Europos Parlamentui pritarus, gali vieningai imtis atitinkamų veiksmų, siekdama kovoti su diskriminacija dėl <...> negalios“.

Pagal 19 straipsnio 2 dalį „<...> Europos Parlamentas ir Taryba, spręsdami pagal įprastą teisėkūros procedūrą, gali patvirtinti Sąjungos skatinamųjų priemonių, skirtų valstybių narių veiksams, kuriais siekiama padėti siekti šio straipsnio 1 dalyje nurodytų tikslų, remti, pagrindinius principus, išskyrus <...> derinimą“.

3.2. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija

ES yra Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos šalis. Todėl Sąjungos kompetencijos srityje tos konvencijos nuostatos yra neatsiejama ES teisinės tvarkos dalis.

Pagal JT neįgaliųjų konvencijos 29 straipsnį Konvencijos šalys, be kita ko, turi užtikrinti, kad balsavimo procedūros, patalpos ir medžiaga būtų tinkamos, prieinamos ir jas būtų galima lengvai suprasti ir naudoti.

JT neįgaliųjų teisių konvencijos šalims nustatyti įpareigojimai apsaugoti asmenų su negalia teisę rinkimuose ir viešuose referendumuose balsuoti slaptai ir nebauginamiems, taip pat būti kandidatais rinkimuose, faktiškai eiti pareigas ir atlikti visas viešąsias funkcijas visais valdymo lygmenimis, prireikus sudarant jiems sąlygas naudotis pagalbinėmis ir naujausiomis technologijomis.

Valstybių narių taip pat prašoma užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų laisvai išreikšti savo, kaip rinkėjų, valią. Tuo tikslu, jei reikia, valstybės narės turi leisti tokių asmenų prašymu jų pasirinktam asmeniui teikti pagalbą balsuojant.

---

²⁶ [Piliečių su negalia dalyvavimo rinkimuose tyrimas.](#)

2014 m. balandžio 11 d. Neįgaliųjų teisių komiteto⁽²⁷⁾ priimtoje Bendrojoje pastaboje Nr. 2 dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 9 straipsnio teigiama, jog taip pat svarbu, kad būtų prieinami politiniai posėdžiai ir viešuose rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų ar atskirų kandidatų naudojama ir parengta medžiaga.

3.3. ES pagrindinių teisių chartija

ES pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 21 straipsniu draudžiama bet kokia diskriminacija, įskaitant diskriminaciją dėl negalios.

Chartijos 26 straipsnyje dėl asmenų su negalia integravimo nustatyta, kad ES pripažįsta ir gerbia asmenų su negalia teisę naudotis priemonėmis, užtikrinančiomis jų nepriklausomumą, socialinį bei profesinį integravimą ir dalyvavimą bendruomenės gyvenime. Kaip Sprendime *Glatze*⁽²⁸⁾ pabrėžė ES Teisingumo Teismas, pagal 26 straipsnį bylos Teisingumo Teisme gali būti keliamos dėl ES teisėkūros procedūra priimtų aktų, kuriais įgyvendinamas tame straipsnyje įtvirtintas principas, t. y. asmenų su negalia integravimo principas, aiškinimo ir teisėtumo įvertinimo.

Chartijos 39 ir 40 straipsniai susiję su teise balsuoti ir būti kandidatu Europos Parlamento ir vietos savivaldos rinkimuose.

Chartijos 53 straipsnyje nustatyta, kad Chartijoje išdėstytos teisės aiškinamos pagal tarptautinę teisę ir tarptautinius susitarimus, kurių šalys yra Sąjunga arba visos valstybės narės. Tai apima Europos žmogaus teisių konvenciją (EŽTK) ir JT neįgaliųjų teisių konvenciją. Konkrečiau, Chartijos 21 straipsnyje įtvirtinta teisė į nediskriminavimą turėtų būti aiškinama atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.

3.4. ES rinkimų teisė

Dėl Europos Parlamento narių rinkimų procedūros SESV 223 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad, pirma, Europos Parlamentas turi parengti pasiūlymą nustatyti nuostatas, būtinas, kad jo nariai būtų renkami remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise, laikantis vienodos tvarkos visose valstybėse narėse arba visoms valstybėms narėms bendrų principų. Antra, ten nurodyta, kad tokias nuostatas turi nustatyti ES Taryba.

1976 m. Rinkimų akte⁽²⁹⁾ nustatyti bendrieji principai, taikomi renkant Europos Parlamento narius remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise.

---

²⁷ [Konvencija įsteigtas Neįgaliųjų teisių komitetas – nepriklausoma įstaiga, prižiūrinti tos sutarties taikymą.](#)

²⁸ [Sprendimas *Glatzel*, C-356/12.](#)

²⁹ [Aktas dėl Europos Parlamento narių rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise\(konsoliduotas tekstas\).](#)

To akto 8 straipsnio pirmoje pastraipoje nustatyta, kad, atsižvelgiant į kitas nuostatas, „rinkimų procedūrą kiekvienoje valstybėje narėje reglamentuoja jos nacionalinės nuostatos“.

2022 m. gegužės 3 d. Europos Parlamentas priėmė teisėkūros procedūra priimamo akto projektą, kuriuo Rinkimų aktas būtų panaikintas ir pakeistas nauju Tarybos reglamentu dėl Europos Parlamento narių rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise⁽³⁰⁾. Jame būtų nustatyta priemonių, kuriomis asmenims su negalia, įskaitant neveiksniais pripažintus asmenis, būtų suteiktos galimybės dalyvauti rinkimų procese lygiomis sąlygomis su kitais asmenimis⁽³¹⁾. Juo taip pat siūloma valstybėms narėms nustatyti įpareigojimus imtis tinkamų priemonių siekiant padėti asmenims su negalia naudotis teise balsuoti savarankiškai ir slaptai arba su jų pasirinkto asmens pagalba.

Šiuo metu dėl šio teksto vyksta diskusijos tarp institucijų.

3.5. Judžių ES piliečių balsavimo teisės

Pagal SESV 20 straipsnio 2 dalies b punktą ir 22 straipsnį ES valstybių narių piliečiai turi: a) teisę balsuoti ir būti kandidatais Europos Parlamento rinkimuose ir b) teisę balsuoti ir būti kandidatais vietos savivaldos rinkimuose savo gyvenamojoje valstybėje narėje. Šios dvi teisės taip pat suteikiamos pagal Chartiją⁽³²⁾.

SESV 20 ir 22 straipsniuose nustatyta, kad ES piliečiai, gyvenantys valstybėje narėje, kurios piliečiai nėra (toliau – judūs ES piliečiai), gali naudotis šiomis teisėmis tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir tos valstybės piliečiai. Todėl nacionalinės teisės aktai, kuriuose tik nacionaliniu lygmeniu nustatomos naudojimosi teise balsuoti sąlygos, vietos savivaldos ir Europos Parlamento rinkimuose turėtų būti taikomi ir judiems ES piliečiams.

---

³⁰ [Pasiūlymas dėl TARYBOS REGLAMENTO dėl Europos Parlamento narių rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise, kuriuo panaikinamas Tarybos sprendimas 76/787/EAPB, EEB, Euratomas, ir prie to sprendimo pridėtas Aktas dėl Europos Parlamento narių rinkimų remiantis tiesiogine visuotine rinkimų teise.](#)

³¹ „Kiekvienas 16 metų amžiaus sulaukęs Sąjungos pilietis, **įskaitant neįgaliuosius, neatsižvelgiant į jų veiksnumą**, turi teisę balsuoti Europos Parlamento rinkimuose, nedarant poveikio galiojančioms konstitucinėms nuostatomis, kuriomis nustatomas minimalus 18 ar 17 metų amžius, nuo kurio suteikiama teisė balsuoti.“

³² Todėl bet koks apribojimas turėtų atitikti ES pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnį ir, visų pirma, turėtų būti numatytas įstatymais ir paisant tų teisių ir laisvių esmės. Be to, apribojimai gali būti taikomi tik jei yra būtini ir tikrai atitinka ES pripažintus bendrojo intereso tikslus arba yra reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti, laikantis proporcingumo principo.

Direktyvoje 93/109/EB⁽³³⁾ ir Direktyvoje 94/80/EB⁽³⁴⁾ nustatyta judiems ES piliečiams taikoma naudojimosi teise balsuoti ir būti kandidatais Europos Parlamento ir vietos savivaldos rinkimuose tvarka.

2021 m. lapkričio 25 d. Komisija priėmė demokratijos stiprinimo ir rinkimų sąžiningumo apsaugos priemonių rinkinį. Į jį įtraukti du pasiūlymai nauja redakcija išdėstyti teisėkūros procedūra priimamus aktus, kuriais nustatoma išsami judžių ES piliečių naudojimosi rinkimų teisėmis tvarka⁽³⁵⁾.

Įgyvendinant šias iniciatyvas atnaujinamos, aiškiau išdėstomos ir sugriežtinamos taisyklės, kuriomis siekiama įveikti sunkumus, kylančius judiems ES piliečiams, įskaitant piliečius su negalia. Jų tikslas – užtikrinti platų ir įtraukų dalyvavimą rinkimuose, padėti toms asmenų grupėms naudotis savo teisėmis ir apsaugoti rinkimų sąžiningumą. Įgyvendinant šias iniciatyvas taip pat reikalaujama, kad valstybės narės, naudodamos tinkamas komunikacijos priemones, būdus ir formatus, užtikrintų, kad rinkimų informacija būtų prieinama judiems ES piliečiams su negalia. Pagal šias iniciatyvas numatoma, kad judūs ES piliečiai turėtų lygias galimybes naudotis nuotolinio ir elektroninio balsavimo priemonėmis tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir atitinkamos valstybės narės piliečiai. Šiuo metu dėl šių tekstų vyksta diskusijos tarp institucijų.

3.6. Politinės reklamos skaidrumas

Į tą patį teisės aktų rinkinį įtrauktame savo pasiūlyme dėl politinės reklamos skaidrumo ir atrankiojo adresavimo⁽³⁶⁾ Komisija taip pat atsižvelgė į būtinybę užtikrinti, kad skaidrumo pranešimai, kurie bus pridodami prie politinės reklamos skelbimų, būtų prieinami asmenims su negalia.

Šiuo metu dėl šio teksto vyksta diskusijos tarp institucijų.

3.7. Kiti ES teisės aktai

Kiti aktualūs ES teisės aktai yra Direktyva (ES) 2019/882⁽³⁷⁾ (Europos prieinamumo aktas) dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų, Europos Parlamento ir

---

³³ [1993 m. gruodžio 6 d. Tarybos direktyva 93/109/EB, nustatanti išsamias priemones Sąjungos piliečiams, gyvenantiems valstybėje narėje ir nesantiems šios valstybės piliečiais, naudotis balsavimo teise ir būti kandidatais per Europos Parlamento rinkimus\(konsoliduotas tekstas\).](#)

³⁴ [1994 m. gruodžio 19 d. Tarybos Direktyva 94/80/EB, nustatanti išsamias priemones Sąjungos piliečiams, gyvenantiems valstybėje narėje ir nesantiems jos piliečiais, naudotis balsavimo teise ir būti kandidatais per vietos savivaldos rinkimus\(konsoliduotas tekstas\).](#)

³⁵ [Demokratija ir rinkimų teisės \(europa.eu\).](#)

³⁶ [Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl politinės reklamos skaidrumo ir atrankiojo adresavimo.](#)

³⁷ [2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva \(ES\) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų.](#)

Tarybos direktyvos 2014/24/ES⁽³⁸⁾ ir 2014/25/ES⁽³⁹⁾ dėl viešųjų pirkimų, Direktyva (ES) 2016/2102⁽⁴⁰⁾ (Saityno prieinamumo direktyva) ir Direktyva 2010/13/ES⁽⁴¹⁾ (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva).

Europos prieinamumo akto 3 straipsnio 1 punkte asmenys su negalia apibrėžiami kaip asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie drauge su įvairiomis kitomis kliūtimis gali trukdyti tiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiomis sąlygomis su kitais asmenimis. Komisija savo pasiūlyme dėl Europos neįgaliojo kortelės ir Europos neįgaliųjų automobilių statymo kortelės pasiūlė vartoti tą pačią apibrėžtį⁽⁴²⁾.

4. ES valstybėms narėms taikomi tarptautiniai standartai

Be JT neįgaliųjų teisių konvencijos, kurios šalys yra ir ES, ir jos valstybės narės, ES valstybės narės yra įsipareigojusios laikytis kelių su asmenų su negalia rinkimų teisėmis susijusių tarptautinių standartų.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija)⁽⁴³⁾, kurioje įtvirtinta teisė į laisvus rinkimus, taip pat aktuali asmenų su negalia rinkimų teisių srityje.

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijoje 2155(2017) dėl asmenų su negalia politinių teisių⁽⁴⁴⁾ valstybės narės raginamos imtis konkrečių ir specialių

---

³⁸ [2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/18/EB.](#)

³⁹ [2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/25/ES dėl subjektų, vykdančių veiklą vandens, energetikos, transporto ir pašto paslaugų sektoriuose, vykdomų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/17/EB.](#)

⁴⁰ [2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva \(ES\) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo.](#)

⁴¹ [2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo \(Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva\).](#)

⁴² [Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria sukuriama Europos neįgaliojo kortelė ir Europos neįgaliųjų automobilių statymo kortelė.](#) Negalios sąvoką ir (arba) apibrėžtį ES Teisingumo Teismas aptarė keliuose sprendimuose, kaip antai: Sprendime *Chacón Navas / Eurest Colectividades SA*, C-13/05, ECLI:EU:C:2006:456; Sprendime *Coleman / Attridge Law*, C-303/06, ECLI:EU:C:2008:415; Sprendime *HK Danmark, veikianti Jette Ring vardu / Dansk almennyttigt Boligselskab* ir *HK Danmark, veikianti Lone Skouboe Werge vardu / Dansk Arbejdsgiverforening, veikianti Pro Display A/S (Ring and Skouboe Werge) vardu*, sujungtos bylos C-335/11 ir C-337/11, ECLI:EU:C:2013:222; Sprendime *Z / A Government department, The Board of management of a community school*, C-363/12, ECLI:EU:C:2014:159; Sprendime *FOA, veikianti Karsten Kaltoft vardu*, C-354/13, ECLI:EU:C:2014:2463; Sprendime *Daouidi / Bootes Plus SL ir kt.*, C-395/15, ECLI:EU:C:2016:917; Sprendime *Ruiz Conejero*, C-270/16, ECLI:EU:C:2018:17; Sprendime *Milkova*, C-406/15, ECLI:EU:C:2017:198.

⁴³ [Europos žmogaus teisių konvencija \(EŽTK\).](#)

⁴⁴ [Asmenų su negalia politinės teisės –demokratijos klausimas](#) (*The political rights of persons with disabilities: a democratic issue*).

priemonių, kad asmenims su negalia būtų sudarytos palankesnės sąlygos balsuoti ir dalyvauti rinkimuose.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) keliose bylose nagrinėjo Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatų dėl rinkimų suderinamumą su asmenų, kuriems nustatyta globa, balsavimo teisės atėmimu. Sprendime *Alajos Kiss / Vengrija*⁽⁴⁵⁾ ir neseniai priimtame sprendime *Anatolij Marinov / Bulgarija*⁽⁴⁶⁾ EŽTT padarė išvadą, kad beatodairiškas balsavimo teisių panaikinimas neatlikus individualaus teismo vertinimo ir remiantis tik psichikos negalia, dėl kurios būtina dalinė globa, negali būti laikomas suderinamu su teisėtai teisės balsuoti apribojimo pagrindais. Teismas nenustatė Konvencijos pažeidimo sprendimuose *Strøbye ir Rosenlind / Danija*⁽⁴⁷⁾ ir *Caamaño Valle / Ispanija*⁽⁴⁸⁾, nes globojamų asmenų balsavimo teisės atėmimas buvo pagrįstas išsamiu ir individualiu teisiniu vertinimu. EŽTT taip pat nustatė, kad negalima atmesti galimybės, jog tai, kad valdžios institucijos nesudaro tinkamų sąlygų neįgaliųjų vežimėliais patekti į balsavimo patalpas, gali turėti įtakos Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintai tokių asmenų teisei į pagarbą jų privačiam ir šeimos gyvenimui⁽⁴⁹⁾.

Venecijos komisija paskelbė persvarstyta Gerosios rinkimų praktikos kodekso aiškinamąją deklaraciją dėl asmenų su negalia dalyvavimo rinkimuose⁽⁵⁰⁾. Šia deklaracija galutinai įtvirtinami penki principai, kuriais grindžiamas Europos rinkimų paveldas, – visuotinių, lygių, laisvų, slaptų ir tiesioginių rinkimų teisė, – siekiant užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų naudotis savo teise balsuoti lygiomis sąlygomis su kitais asmenimis.

Viena iš Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratizacijos ir žmogaus teisių biuro (ODHIR) veiklų – stebėti rinkimus. ODHIR rinkimų stebėjimo misijose vertinamas informacinės medžiagos, kandidatų sąrašų, rinkimų biuletenių ir balsavimo patalpų prieinamumas. ODHIR savo rinkimų stebėjimo ataskaitose vis dažniau rėmėsi ne tik ESBO Kopenhagos dokumentu ir Europos Tarybos standartais, pavyzdžiui, Venecijos komisijos paskelbtu Gerosios rinkimų praktikos kodeksu ir persvarstyta aiškinamąja deklaracija dėl asmenų su negalia dalyvavimo rinkimuose, taip pat EŽTT praktikos išvadamis, bet ir JT neįgaliųjų teisių konvencija⁽⁵¹⁾.

---

⁴⁵ [Sprendimas Alajos Kiss / Vengrija.](#)

⁴⁶ [Sprendimas Anatolij Marinov / Bulgarija.](#)

⁴⁷ [Sprendimas Strøbye ir Rosenlind / Danija.](#)

⁴⁸ [Sprendimas Caamaño Valle / Ispanija.](#)

⁴⁹ [2006 m. Sprendimas Mólka / Lenkija.](#)

⁵⁰ [Persvarstyta Gerosios rinkimų praktikos kodekso aiškinamoji deklaracija dėl asmenų su negalia dalyvavimo rinkimuose.](#)

⁵¹ [Daugiau informacijos pateikiama Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos \(ESBO\) straipsnyje apie rinkimus.](#)

5. Dalyvauti rinkimuose palanki aplinka

Siekiant remti asmenų su negalia dalyvavimą rinkimuose, būtinas daugialypis požiūris, kad aplinka, paslaugos ir informacija, su kuriomis sąveikauja asmenys su negalia, taptų prieinamesnės.

Toliau pristatoma valstybių narių gerosios rinkimų praktikos pavyzdžių. Remiantis šiais gerosios praktikos pavyzdžiais parengtame I priede pateikiamas praktinis įvairių spręstinių klausimų kontrolinis sąrašas.

5.1. Specialios politikos kūrimas

Kartu su įvairiais susijusiais subjektais, įskaitant nacionalinio, regioninio ir vietos lygmens kompetentingas institucijas, lygybės įstaigas ir rinkimų institucijas, reikia parengti specialią politiką.

Kelios valstybės narės tokią politiką yra parengusios. Pavyzdžiui, Nyderlanduose 2021 ir 2022 m. Vidaus reikalų ir Karalystės santykių ministerija, bendradarbiaudama su asmenų su negalia organizacijomis ir kitomis interesų grupėmis, Nyderlandų savivaldybių asociacija, Nyderlandų piliečių interesų asociacija, Rinkimų taryba ir Sveikatos, gerovės ir sporto ministerija, parengė prieinamo balsavimo veiksmų planą. Planu siekta pagerinti balsavimo patalpų prieinamumą, teikti visiems lengviau suprantamą informaciją apie balsavimą, geriau informuoti apylinkių rinkimų komisijų narius apie prieinamumą ir skatinti politines partijas per rinkimų kampaniją kalbėti ir rašyti paprasta kalba.

Savo 2021–2030 m. nacionalinėje asmenų su negalia teisių strategijoje Malta išdėstė veiksmus, kuriais vietos, nacionaliniuose ir ES rinkimuose siekiama remti kandidatus su negalia. Rinkimų komisijos, politinių partijų atstovai ir kandidatai su negalia glaudžiai bendradarbiauja su Asmenų su negalia teisių komitetu, kad iki 2026 m. parengtų ir įgyvendintų pagalbines teisėkūros ir politikos priemones.

Didelė rinkimų institucijų atliekamo darbo dalis susijusi su rinkimų planavimo etapu. Išsamiu planavimu ir specialia politika bei priemonėmis valdžios institucijos gali padėti užtikrinti, kad rinkimai būtų įtraukūs, ir padėti didinti asmenų su negalia dalyvavimą, ypač kai tai yra kompleksinis tikslas, įtrauktas į rinkimų veiklos planus.

5.2. Informuotumo didinimas ir požiūrio keitimas

Remdamos rinkimų procese dalyvaujančių asmenų su negalia rinkimų teises, valstybės narės laikosi skirtingų požiūrių. Keliose valstybėse narėse kelios skirtingų lygių institucijos, įskaitant lygybės įstaigas ir rinkimų institucijas, stengiasi didinti asmenų su negalia dalyvavimą rinkimuose ir informuotumą apie politinius procesus. Be kita ko, organizuojami susitikimai, vykdomos konkrečios informacinės kampanijos, rengiami komunikacijos rinkiniai, pasirengimo balsavimui šviečiamieji lapai ir brošiūros lengvai perskaitoma kalba, su paveikslėliais ir diagramomis.

Nacionalinėje asmenų su negalia teisių strategijoje „*Teisinga Rumunija*“ (2022–2027 m.)⁽⁵²⁾ Rumunija įsipareigojo bendradarbiaudama su asmenims su negalia atstovaujančiomis organizacijomis vykdyti asmenims su negalia skirtą informacinę kampaniją dėl dalyvavimo rinkimuose ir referendumuose. Kaip nustatyta Suomijoje, didinant informuotumą gali būti pravartu naudoti asmenims su negalia skirtą vaizdo medžiagą⁽⁵³⁾.

Naujai įsteigta Airijos rinkimų komisija *An Coimisiún Toghcháin* atlieka naują rinkėjų švietimo ir informuotumo didinimo funkciją – skatina dalyvauti Airijos demokratiniuose procesuose ir didina informuotumą apie juos. Vykdydama savo įgaliojimus įtraukti visuomenę, ji skatins per menkai pasiekiamas grupes, pavyzdžiui, asmenis su negalia, dalyvauti rinkimuose⁽⁵⁴⁾.

Kiti subjektai vykdo informuotumo didinimo veiklą. Pavyzdžiui, Europos neįgaliųjų forumas koordinuoja ES finansuojamą asmenų su negalia teisių Europos Parlamento rinkimuose projektą (DREE), kuriuo siekiama padidinti asmenų su negalia politinį dalyvavimą 2024 m. Europos Parlamento rinkimuose. Kartu su septyniomis nacionalinėmis asociacijomis narėmis įgyvendinamas projektas DREE įgalina ir skatina asmenis su negalia dalyvauti kaip rinkėjus, kandidatus ir propaguotojus⁽⁵⁵⁾.

2011 m. „Inclusion Europe“ įgyvendino pagal Pagrindinių teisių ir pilietybės programą finansuotą projektą „[Įvairovės priėmimas siekiant aktyvaus dalyvavimo Europos Parlamento rinkimuose](#)“ (*Accommodating Diversity for Active Participation in European Elections*), kuriuo buvo didinamas informuotumas apie kliūtis, trukdančias asmenims su negalia Europoje dalyvauti rinkimuose. Organizacija taip pat parengė nacionalinį vadovą⁽⁵⁶⁾ „Balsuoja visi!“ (*Voting for All!*), [rekomendacijas dėl prieinamų rinkimų Europoje](#)⁽⁵⁷⁾ ir prieinamų rinkimų Europoje gerosios praktikos pavyzdžių rinkinį⁽⁵⁸⁾, paskelbtą anglų, prancūzų ir čekų kalbomis. Per kitus Europos Parlamento rinkimus „Inclusion Europe“ surengs informuotumo didinimo kampaniją, kurioje daugiausia dėmesio bus skiriama moterims su intelekto negalia ir politiniam dalyvavimui. Kampanijos metu bus pristatyti keli interviu su savo teisių gynėjomis, politikoje dalyvaujančiomis moterimis su negalia, siekiant išklausti jų nuomonę, kaip svarbu balsuoti ir išrinkti moteris su negalia. Per ją bus populiarinami vaizdo įrašai apie balsavimą ir globos klausimą, taip pat didinamas asmenų su negalia informuotumas apie rinkimus vykdamą ryšių kampaniją.

---

⁵² [Strategia națională „O Românie echitabilă”. 2022-2027 – Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități \(gov.ro\).](#)

⁵³ Žr., pavyzdžiui, „[Yle](#)“ savivaldos rinkimų diskusijų transliaciją vadinamąja paprastąja suomių kalba.

⁵⁴ [Airijos valstybinė, nepriklausoma rinkimų komisija.](#)

⁵⁵ [Asmenų su negalia teisės Europos Parlamento rinkimuose \(DREE\).](#)

⁵⁶ [Sėkmingų kampanijų kūrimas siekiant prieinamesnių rinkimų \(inclusion-europe.eu\).](#)

⁵⁷ [Rekomendacijos dėl prieinamų rinkimų Europoje.](#)

⁵⁸ [Prieinamų rinkimų Europoje geroji praktika.](#)

5.3. Bendradarbiavimas su asmenų su negalia teises remiančiomis organizacijomis

Daugumoje valstybių narių asmenų su negalia teises remiančios organizacijos dalyvauja visuose rinkimų ciklo etapuose, palaikydamos glaudų dialogą ir bendradarbiaudamos su atitinkamomis valdžios institucijomis. Pavyzdžiui, šios organizacijos įtraukiamos svarstant ir rengiant naujas taisykles dėl balsavimo su pagalba arba vertinant su konkrečiais rinkimais susijusias pagalbos taisykles.

Kroatijoje ir Ispanijoje asmenų su negalia organizacijos dalyvauja bendruose projektuose, kuriais siekiama padėti regos sutrikimų turintiems rinkėjams rengiant kandidatų sąrašo garso įrašus arba padėti regos ir klausos sutrikimų turintiems rinkėjams. Jos tokią pagalbą teikia per vertėjus, kurie palydėdami žmones iš namų į balsavimo vietą ir parlydėdami atgal verčia į gestų kalbą arba atlieka kitokį specialų vertimą, taip pat padeda užpildyti rinkimų biuletenius.

Asmenų su negalia organizacijos taip pat gali padėti parengti oficialią rinkimų medžiagą ir mokymus, įskaitant su rinkimais susijusią informaciją paprasta kalba, kaip daroma Lietuvoje, Liuksemburge ir Portugalijoje, ir lengvai suprantamas balsavimo korteles, kaip Vengrijoje. Jos taip pat vykdo savo iniciatyvas, kuriomis siekiama skatinti prieinamumą rinkimuose. Pavyzdžiui, jos skleidžia informaciją apie balsavimo patalpų prieinamumą ir rengia mokymus apie prieinamumą rinkimų komisijų nariams. Suomijos teisingumo ministerija kartu su Suomijos silpnaregių federacija remia informacijos apie rinkimus teikimą regos sutrikimų turintiems asmenims. Ispanijoje bendradarbiaujant su ONCE (Ispanijos nacionaline aklyjų organizacija)⁽⁵⁹⁾ įgyvendinama regos negalią turintiems asmenims prieinama balsavimo procedūra naudojant Brailio rašto skaitymo ir rašymo sistemą. Dar vienas Ispanijos valdžios institucijų ir asmenų su negalia organizacijų bendradarbiavimo rezultatas siekiant pašalinti rinkimų procesuose kylančias kliūtis – balsavimo patalpose naudojami prieinami ženklai ir apylinkių rinkimų komisijų nariams skirtas lengvai perskaitomas vadovas.

Keliose valstybėse narėse balsavimo patalpų prieinamumas vertinamas pagal kompetentingų institucijų ir asmenų su negalia organizacijų bendrai parengtus arba tokių organizacijų pačių sudarytus kontrolinius sąrašus. Tokios organizacijos taip pat gali padėti valdžios institucijoms rengdamos klausimynus, kaip Latvijoje, ar gaires, kaip Belgijoje ir Rumunijoje, ir teikdamos rekomendacijas, rinkdamos ir teikdamos pastabas apie balsavimo patalpų ir rinkimų medžiagos prieinamumą. Jos taip pat gali dalyvauti tikrindamos balsavimo patalpas, kad įsitikintų, ar jos yra prieinamos, kaip daroma Lietuvoje.

Kitos valstybės narės, pavyzdžiui, Airija, Kroatija, Ispanija ir Rumunija, bendradarbiavimą su asmenų su negalia organizacijomis įformino sudarydamos specialius susitarimus arba suburdamos darbo grupes.

2021 m. Ispanijos vidaus reikalų ministerijai ir asociacijai „*Plena Inclusión España*“ (Visiška įtrauktis Ispanijoje) pasirašius susitarimą, per pastaruosius vietos savivaldos

---

⁵⁹ [ONCE interneto svetainė.](#)

rinkimus 2023 m.⁽⁶⁰⁾ buvo pradėtas prieinamo ženklavimo bandomasis projektas⁽⁶¹⁾, pagal kurį buvo platinami plakatai, propaguojantys kognityvinį prieinamumą (asmenims su intelekto negalia ir pagyvenusiems žmonėms) rinkimų vietose Madrido mieste; vykdamas šį projektą bendradarbiavo ir Vyriausybės delegacija Madride. Projektą, kuris buvo įgyvendinamas ir per pastaruosius parlamento rinkimus, sudarė iš viso septynios *Plena Inclusión* sukurtos piktogramos, padedančios lengviau patekti į balsavimo vietą, ir vadovas⁽⁶²⁾. Numatoma, kad ateityje paskelbus kvietimus teikti paraiškas šis projektas bus vykdomas ir kituose miestuose.

5.4. Pastatų prieinamumo ir tinkamumo naudoti didinimas

Dauguma valstybių narių priėmė konkrečius reikalavimus, kuriais siekiama užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų patekti į pastatus. Reikalaujama, kad fizinių sutrikimų turintiems asmenims pastatais būtų saugu naudotis ir nebūtų kliūčių į juos patekti. Prieinamas pastatas yra toks, kuriuo patogiai, saugiai ir savarankiškai gali naudotis visi, įskaitant asmenis su negalia ar asmenų grupes, kurioms reikia specialių priemonių ar techninės įrangos. Pastatuose ir infrastruktūroje turi būti bent vienas prieinamas kelias, kuriuo saugiai ir patogiai galėtų patekti riboto judumo asmenys.

5.5. Rinkimų komisijų narių mokymas ir speciali pagalba jiems

Keliose valstybėse narėse apylinkių rinkimų komisijų nariams skirtose gairėse ir vadovuose, daugeliu atvejų parengtuose bendradarbiaujant su asmenų su negalia organizacijomis, pateikiama informacijos, kaip sudaryti lengvesnes sąlygas asmenims su negalia balsuoti, be kita ko, pasitinkant rinkėjus su negalia ir teikiant jiems pagalbą pagal jų negalios pobūdį. Apylinkių rinkimų komisijų nariai taip pat mokomi bendrauti su asmenimis su negalia ir padėti jiems savarankiškai arba su pagalba pasinaudoti balsavimo teisėmis⁽⁶³⁾. Danija rinkimų komisijų nariams taip pat rengia testus, kad jie pasitikrintų žinias, kaip padėti rinkėjams. Nyderlanduose asmenys su negalia gali kaip savanoriai prižiūrėti balsavimo patalpas⁽⁶⁴⁾. Kroatija rinkimų komisijų nariams rengia mokymus, kaip padėti rinkėjams su negalia, ir skelbia rinkimų komisijoms perduotiną konkrečią informaciją apie asmenims su negalia taikomas balsavimo procedūras.

Ispanija teikia viešosiomis lėšomis finansuojamą specialią pagalbą asmenims, turintiems regos, klausos ar intelekto sutrikimų. Tai apima lengvai perskaitomus vadovus ir nemokamą magnetinės indukcinės kilpos paslaugą balsavimo patalpose klausos sutrikimų turintiems asmenims (naudojantiems klausos aparatus), paskirtiems rinkimų komisijos nariais (tiek tikraisiais, tiek pakaitiniais). Atitinkamų

---

⁶⁰ 2023 m. gegužės 28 d.

⁶¹ [Prieinamumas](#). *Elecciones Generales, Julio 2023*.

⁶² [Guía para señalar los colegios electorales](#).

⁶³ Pavyzdžiui, Airijoje, Belgijoje, Estijoje, Danijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Kipre, Lietuvoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Švedijoje.

⁶⁴ [Prieinami ir įtraukūs rinkimai Nyderlanduose](#).

asmenų prašymu⁽⁶⁵⁾, ji taip pat teikia nemokamas gestų kalbos vertimo paslaugas klausos sutrikimų turintiems asmenims, paskirtiems apylinkės rinkimų komisijos nariais, ir paslaugas regos ir kognityvinių sutrikimų turintiems asmenims.

6. Asmenų su negalia informavimas per rinkimų ciklą

6.1. Oficialios komunikacijos prieinamumas

Dauguma valstybių narių (be kita ko, Airija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Ispanija, Italija, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Švedija, Vengrija, Vokietija) rengia ir dalija rinkėjų informavimo medžiagą ir teikia informaciją apie rinkimus, be kita ko, konkrečioms rinkėjų grupėms, pavyzdžiui, asmenims su negalia. Jos teikia informaciją apie rinkimus įvairiais formatais, kaip antai vaizdo ar garso įrašus, stambaus šrifto spaudinius, lankstinukus, dalomąją medžiagą ir brošiūras lengvai perskaitoma kalba ar Brailio raštu, taip pat DAISY garso knygas.

Interneto svetainės, kuriose teikiama informacija apie rinkimus, turi atitikti tarptautinius prieinamumo reikalavimus, pavyzdžiui, Žiniatinklio turinio prieinamumo gaires⁽⁶⁶⁾. Interneto svetainės palaipsniui tampa vis prieinamesnės visose valstybėse narėse. Kai kuriais atvejais rinkėjai naudodamiesi kreipimosi forma gali pranešti apie tokio turinio prieinamumo trūkumus, kaip antai Vokietijoje.

Siekdamos padėti įtraukti asmenis su negalia ir pašalinti kliūtis, kai kurios valstybės narės taip pat dirba su konkrečiais skaitmeniniais formatais, pavyzdžiui, vaizdo įrašais ir programėlėmis. Kitose šalyse, pavyzdžiui, Čekijoje, lankstinukuose pateikiami QR kodai, nukreipiantys į pavyzdinius rinkimų biuletenius ir klausos sutrikimų turintiems asmenims skirtus vaizdo įrašus gestų kalba. Suomija prieš kiekvienus rinkimus sukuria rinkimų pagalbos telefonu liniją ir „WhatsApp“ paslaugą. Graikijoje naudodamiesi internetine paslauga „Žinok, kur balsuoti“, rinkėjai, į formą įrašę pagrindinius asmens duomenis, gali automatiškai gauti informaciją, kurioje rinkimų apylinkėje balsuoti, taip pat balsavimo vietos adresą ir žemėlapi, kaip ją pasiekti. Lietuvoje Vyriausiosios rinkimų komisijos parengti ar užsakyti su rinkimais susiję vaizdo įrašai transliuojami nacionaliniais televizijos kanalais bei naujienų portaluose ir verčiami į gestų kalbą.

Keliose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Graikijoje ir Prancūzijoje, transliuotojai raginami užtikrinti, kad būtų prieinamos visos su rinkimais susijusios jų programos: televizijos naujienos, kandidatų diskusijos, programos ir dokumentiniai įrašai apie rinkimų kampanijas ir kandidatus. Jie gali užtikrinti prieinamumą pridėdami subtitrus (sinchroninius, jei transliuojama tiesiogiai) ir versdami į gestų kalbą. Prancūzijos žiniasklaidos reguliavimo institucija paskelbė vadovą, kuriame pateikiama konkrečių

---

⁶⁵ Šių paslaugų galima paprašyti per septynias dienas nuo pranešimo apie paskyrimą dienos raštu kreipusis į apygardos rinkimų tarybą.

⁶⁶ [WCAG 2 Žiniatinklio prieinamumo iniciatyvos apžvalga – W3C.](#)

pavyzdžių, kuriais siekiama pagerinti vertimo į gestų kalbą vaizdinę kokybę⁽⁶⁷⁾. Prancūzijos televizijos paslaugų teikėjai, kurių vidutinė metinė žiūrovų dalis sudaro daugiau nei 2,5 proc. visų žiūrovų, privalo užtikrinti, kad visos rinkimų naujienų programos būtų prieinamos klausos sutrikimų turintiems asmenims, tam naudojamos subtitrus ar gestų kalbą. Per Prancūzijos prezidento rinkimus visi kandidatai turi pateikti prieinamus televizijos vaizdo įrašus bent su subtitrais, nors kai kurie kandidatai pasirūpina ir vertimu į gestų kalbą⁽⁶⁸⁾. Kaip laikomasi šios prievolės, tikrina nepriklausoma institucija, atsakinga už kampanijos taisyklių nustatymą žiniasklaidoje⁽⁶⁹⁾. Kiti Prancūzijos televizijos paslaugų teikėjai privalo sudaryti palankesnes sąlygas klausos sutrikimų turintiems asmenims stebėti žiūrimiausiu metu rodomas pagrindines rinkimų naujienų programas (naudodami subtitrus arba gestų kalbą) ir užtikrinti kandidatų diskusijų prieinamumą. Televizijos platformose pasisakyti pakviesti kandidatai taip pat gali pasidomėti, ar kanalai iš tiesų užtikrina šias prieinamumo funkcijas⁽⁷⁰⁾.

Kelios valstybės narės (pvz., Estija, Lietuva, Vengrija ir Vokietija) dalijasi informacija apie balsavimo patalpų prieinamumą per skaitmeninių žemėlapių programėles, rinkimų institucijų interneto svetainėse arba rinkėjams siunčiamame pranešime apie rinkimus.

Vokietijoje rinkėjams teikiant informaciją apie balsavimo patalpų vietą pateikiamos kelios piktogramos, kuriose nurodomas balsavimo patalpų išdėstymas ir telefono numeriai.

Nyderlandai teikia internetinę priemonę⁽⁷¹⁾, kuri padeda asmenims su negalia rasti prieinamas balsavimo patalpas. Priemonė turi skirtingus paieškos kriterijus, įskaitant vaizdines pagalbines priemones, garsines pagalbines priemones, klausos sutrikimų turintiems asmenims tinkamą akustinę aplinką ir kitas prieinamumo užtikrinimo priemones.

Prancūzijoje balsavimo patalpų vietai ir darbo valandoms nurodyti taip pat naudojamos lauko informacinės lentos, kurios turi atitikti konkrečius reikalavimus, kad informacija būtų įskaitoma ir matoma.

Ispanijoje balsavimo vietos turi būti tinkamai paženklintos, be kita ko, nurodant prieinamumo užtikrinimo priemones ir darbo valandas.

Vengrijoje per rinkėjų informavimo kampanijas rinkėjams, be kita ko, teikiami individualūs pranešimai ir asmenims su negalia pritaikytos žinutės. Rinkėjo prašymu

---

⁶⁷ [Guide de mise en image de la Langue des signes française.](#)

⁶⁸ [Présidentielle 2022: comment l'Arcom renforce l'accessibilité de la campagne électorale.](#)

⁶⁹ [Autorité de régulation de la communication audiovisuelle et numérique.](#)

⁷⁰ [Le vote des personnes en situation de handicap: l'accessibilité des opérations de vote. Les élections en France.](#)

⁷¹ Interneto svetainėje [Alle stembureaus in Nederland](#) teikiama informacija, kur yra balsavimo patalpos ir kiek jos yra (labiau) prieinamos.

išduodamos lengvai suprantama kalba surašytos balsavimo kortelės ir pridėdama lengvai perskaitoma medžiaga.

Nyderlandai savivaldybėms ir kitiems partneriams teikia skaitmeninių priemonių rinkinį, kuriame yra keletas rinkėjams su negalia skirtų komunikacijos priemonių. Šioje šalyje teikiama informacija, kokios priemonės yra balsavimo patalpose, kad rinkėjai galėtų balsuoti savarankiškai. Taip pat specialioje interneto svetainėje informacija apie rinkimus teikiama prieinama kalba ir gestų kalba. Į priemonių rinkinį taip pat įtraukta, pavyzdžiui, skaitmeniškai prieinama rinkimų biuletenio versija. Visoje su rinkimais susijusioje komunikacijos medžiagoje, kiek įmanoma, pabrėžiama vaizdinė komunikacija ir aiškios kalbos vartojimas. Bendradarbiaujant su suinteresuotomis grupėmis parengta ir pateikta asmenims su negalia skirta komunikacijos medžiaga. Tai yra nurodymai, kaip balsuoti naudojant balsavimo šabloną, skrajutė ir rinkimų laikraštis rinkėjams su (nedidele) kognityvine negalia, infografikas apie pagalbines priemones balsavimo patalpoje, informaciniai vaizdo įrašai gestų kalba, skaitmeniškai prieinama rinkimų biuletenio versija ir internete pateikiamas įgaliojimo įrodymas, taip pat specialioje interneto svetainėje pateikiama informacija apie prieinamumo užtikrinimo priemones balsavimo patalpose. Be to, kai kurios savivaldybės ruošdamosi rinkimams organizuoja bandomąjį balsavimą suteikdamos rinkėjams galimybę „pasitreniruoti“, kaip balsuoti, kad rinkimų dieną jie galėtų balsuoti savarankiškai.

Ispanijoje veikia nemokamas klientų aptarnavimo telefono numeris asmenims, ketinantiems naudotis prieinamo balsavimo procedūra – Brailio rašto skaitymo ir rašymo sistema. Ši telefonu veikianti tarnyba taip pat teikia informaciją apie rinkimuose dalyvaujančius kandidatus ir kitus balsavimo procedūros aspektus.

Švedijoje veikia „kalbanti“ interneto svetainė, skirta regos sutrikimų turintiems asmenims ir asmenims, kuriems sunku skaityti tekstą (pavyzdžiui, asmenims su disleksija), kad jie galėtų perklausti informaciją, skaitomą balsu.

6.2. Politinės reklamos prieinamumas

Prancūzijoje kandidatai raginami visus rinkimų kampanijos dokumentus (pvz., lankstinukus) kartu pateikti išspausdintus, interneto svetainėje (atitinkančioje teisiniu prieinamumo reikalavimus)⁽⁷²⁾ ir įrodomąją galią turinčiu prieinamu formatu, laikantis 2005 m. Lygių teisių ir galimybių akte nustatytų prieinamumo kriterijų. Jie taip pat turi būti pateikiami lengvai perskaitoma ir suprantama redakcija. Tokia medžiaga turi būti prieinama nuo rinkimų kampanijos pradžios iki balsavimo pabaigos⁽⁷³⁾.

Keliose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Ispanijoje ir Vengrijoje, užsakovai turi užtikrinti, kad politinė reklama būtų prieinama. Lietuvoje Vyriausioji rinkimų komisija

---

⁷² RGAA: *référentiel général d'amélioration de l'accessibilité, décret No 2009-546 du 14 mai 2009 modifié en septembre 2019.*

⁷³ [Le vote des personnes en situation de handicap: l'accessibilité des opérations de vote. Les élections en France.](#)

nuo 2019 m. per kiekvienus rinkimus informuoja kandidatus, kad rengdami rinkimų medžiagą jie turėtų atsižvelgti į rinkėjų su negalia poreikius.

Ispanijoje politinės organizacijos privalo užtikrinti, kad jų vieša veikla būtų prieinama asmenims su negalia, ir, jei įmanoma, teikti prieinamą informaciją. Tai apima tinklalapius, asmenims su negalia prieinamu formatu išspausdintą medžiagą, pagalbos telefonu paslaugas ir audiovizualinius formatus. Valstybei priklausančios nacionalinės televizijos ir radijo stotys privalo nemokamai suteikti laiko kandidatų, politinių partijų, federacijų, koalicijų ir rinkėjų grupių politinei reklamai, kuri atitiktų konkrečius asmenų su negalia poreikius dėl prieinamumo.

Per 2019 m. Europos Parlamento rinkimus Vokietijos aklujų ir silpnaregių asociacija tikrino, ar rinkimų kampanijoje naudota medžiaga yra tinkama naudoti ir skaityti ekrano skaitytuvu. Jie įvertino medžiagą pagal nustatytus kriterijus ir vertinimo rezultatus nusiuntė rinkimuose dalyvaujančioms politinėms partijoms⁽⁷⁴⁾.

7. Tinkamumas visiems ir tinkamos sąlygos rinkimų cikle. Procedūros, priemonės ir medžiagos

7.1. Registracijos procedūros

Rinkimų procese taikant registracijos procedūras, kad ir kokia būtų jų paskirtis, esama esminių galimybių palengvinti asmenų su negalia ir kompetentingų institucijų sąveiką, be kita ko, naudojantis įvairiomis prieinamomis priemonėmis, pavyzdžiui, prieinamomis popierinėmis ir skaitmeninėmis formomis. Jeigu registracija vykdoma asmeniškai, labai svarbus patalpų ir informacijos prieinamumas.

Daugumoje valstybių narių rinkėjai nacionaliniuose rinkimuose registruojami automatiškai. Dvi valstybės narės – Airija ir Kipras – taiko aktyvią rinkėjų registraciją, o kitos internetinėmis priemonėmis registruoja pageidavimą ar teisę rinktis tam tikrą balsavimo procedūrą, pavyzdžiui, balsavimą paštu ar mobilųjį balsavimą. Siekdamos palengvinti naudojimąsi šiomis priemonėmis, valstybės narės įgyvendino prieinamumo reikalavimus ir užtikrino, kad internetinis turinys būtų prieinamas naudojantis įvairiais prietaisais. Jos taip pat parengė supaprastintas formas aiškia ir naudotojui priimtina kalba. Kipre rajonų administracijos biurai, tvarkantys prašymus įrašyti į rinkėjų sąrašus, yra prieinami asmenims su negalia. Siekiant palengvinti šį procesą, taip pat labai svarbu teikti prieinamą informaciją apie rinkėjų registraciją, kaip daroma keliose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Liuksemburge.

Kai kuriose valstybėse narėse kandidatams gali būti teikiama speciali parama, pavyzdžiui, nedidelės dotacijos vertimui į gestų kalbą ir transportui, kurios gali palengvinti dokumentų pateikimą, kai tai daroma tik asmeniškai. Kitose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Rumunijoje⁽⁷⁵⁾, kandidatai taip pat gali rinkti palaikymo parašus elektroninėmis priemonėmis.

---

⁷⁴ [Vokietijos aklujų ir silpnaregių asociacijos pažymėjimų teikimo ceremonija.](#)

⁷⁵ Parlamento rinkimuose.

7.2. Balsavimo patalpų, balsavimo kabinų ir balsadėžių prieinamumo didinimas

Dauguma valstybių narių priėmė nemažai reikalavimų, kuriais siekiama užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų balsuoti balsavimo patalpose. Reikalavimai taikomi įvairiems balsavimo proceso aspektams ir bendravimui su rinkėjais su negalia balsavimo patalpose, taip pat rinkimų medžiagai ir rinkimų komisijų nariams⁷⁶). Tai apima atvykimą į balsavimo vietą ir patekimą į balsavimo patalpas, rinkėjų tapatybės nustatymą, pasirašymą rinkėjų sąrašė ranka arba elektroniskai, patekimą į balsavimo kabiną, balsavimą naudojant popierinius rinkimų biuletenius arba balsavimo įrangą, popierinio rinkimų biuletenio įdėjimą į balsadėžę ir išvykimą iš balsavimo vietos. Kelios valstybės narės pateikė išsamias gaires ir kontrolinius sąrašus, daugeliu atvejų parengtus kartu su asmenų su negalia organizacijomis, kuriuose nustatyti įvairūs kriterijai – nuo viešojo transporto prieinamumo iki pandusų įrengimo ir aptarnavimo be eilės. Pavyzdžiui, Malta asmenims su negalia sudaro palankesnes sąlygas balsuoti, atitinkamoje balsavimo vietoje suteikdama pirmumą eilėje (tam tikru laiko intervalu).

Kai kuriose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Austrijoje⁷⁷) ir Vengrijoje, kiekviena savivaldybė turi įrengti bent vieną balsavimo vietą be kliūčių. Kitose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Ispanijoje, Nyderlanduose, Prancūzijoje ir Slovėnijoje, privaloma užtikrinti visų balsavimo patalpų prieinamumą. Kitos valstybės narės, pavyzdžiui, Graikija, pagal Nacionalinį asmenims su negalia skirtų veiksmų planą siekia savivaldybių (pirmojo lygio vietos valdžios) lygmeniu sukurti prieinamų pastatų registrą, į kurį įtraukti pastatai būtų naudojami ir kaip balsavimo patalpos. Kitose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Airijoje, rinkimų komisijų nariai turi pasirūpinti, kad balsavimo patalpos būtų prieinamos, t. y. kiekvienos rinkimų apylinkės balsavimo patalpoje taip pastatyti tinkamą stalą ir kėdę, kad būtų užtikrintas balsavimo slaptumas ir kad būtų patogiau rinkėjams, kurie naudojami neįgaliųjų vežimėliais, turi fizinę negalią, regos sutrikimų ar yra vyresnio amžiaus.

Keliose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Belgijoje, Liuksemburge ir Nyderlanduose, šalia balsavimo patalpų esančios automobilių stovėjimo aikštelės turi atitikti griežtus ženklavimo ir paviršiaus reikalavimus. Balsavimo vietas turi būti įmanoma pasiekti viešuoju transportu. Asmenys su negalia, įskaitant neįgaliųjų vežimėlių naudotojus, turi turėti galimybę patekti į balsavimo patalpas, jose judėti ir iš jų išvykti įprastomis sąlygomis – prireikus tam imamas laikinų arba nuolatinių priemonių (kaip antai

---

⁷⁶ Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Bulgarijoje, Danijoje, Estijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Švedijoje, Vengrijoje ir Vokietijoje.

⁷⁷ Pagal 2023 m. Balsavimo teisių pakeitimo įstatymą (*Wahlrechtsänderungsgesetz* 2023) nuo 2024 m. visos balsavimo patalpos turi atitikti pagrindines sąlygas, nustatytas Federalinio asmenų su negalia lygių galimybių įstatymo (*Bundes-Behindertengleichstellungsgesetz*) 6 straipsnyje. Pagal šią nuostatą visos balsavimo patalpos asmenims su negalia turėtų būti prieinamos be kliūčių, atsižvelgiant į technines galimybes. Bet kuriuo atveju kiekviename pastate, kuriame įrengtos balsavimo patalpos, turi būti bent viena balsavimo patalpa su asmenims su negalia prieinomis balsavimo kabinomis. Nuo 2028 m. Austrijoje visos balsavimo patalpos be išimčių (įskaitant balsavimo kabinas) turi būti prieinamos be kliūčių.

Airijoje, Belgijoje, Danijoje, Estijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Vokietijoje). Tuo tikslu pirmumas teikiamas vieno aukšto pastatams, plačioms automatiškai atsiveriančioms arba lengvai atidaromoms durims, nuožulniams pandusams, ištininiams turėklams, lygiai vietai apsisukti prieš duris, pakankamai platiems koridoriams, praėjimams be kliūčių, tinkamam apšvietimui, laukimo zonoje pastatytoms kėdėms, pritaikytiems ženklams, vedamiesiems takams, spalvinio kodavimo ženklams ir kitoms tinkamoms priemonėms regos sutrikimų turintiems rinkėjams nukreipti. Kitos valstybės narės, pavyzdžiui, Danija, Ispanija, Liuksemburgas, Nyderlandai ir Prancūzija, taip pat leidžia asmenims su negalia atvykti su šunimis vedliais ir šunimis pagalbininkais.

Kai kurios valstybės narės, pavyzdžiui, Belgija, Ispanija⁽⁷⁸⁾ ir Rumunija⁽⁷⁹⁾, balsavimo kabinų technines specifikacijas nustatė įstatymais. Balsavimo kabinos turi būti suprojektuotos taip, kad atitiktų asmenų su negalia, ypač neįgaliųjų vežimėlių naudotojų, poreikius. Pavyzdžiui, Liuksemburge, Prancūzijoje ir Italijoje viena iš kiekvienoje balsavimo patalpoje įrengtų kabinų turi būti suprojektuota taip, kad į ją galėtų patekti asmenys su negalia. Taigi jos turi būti bent tam tikro dydžio, pastatytos ten, kur pakanka vietos apsisukti, taip pat jose turi būti įrengtos tam tikros priemonės, kaip antai horizontalios atramos, tam tikro arba reguliuojamo aukščio stalai ar lentynos, po kuriais pakanka vietos kojoms, taip pat užtikrintas tinkamas apšvietimas. Kai kurios valstybės narės, pavyzdžiui, Nyderlandai, taip pat teikia skaitymo lupas su apšvietimu. Kitos balsuojant naudojamos priemonės, pvz., rašikliai ar pieštukai, turi būti tokios, kad asmenims su negalia būtų lengva jomis naudotis.

Balsadėžių prieinamumas taip pat svarbus, kai rinkėjai turi patys įdėti savo rinkimų biuletenius į balsadėžę. Balsadėžė turi būti aiškiai matoma ir pastatyta ten, kur galima nekliudomai patekti ir yra pakankamai vietos manevruoti. Balsadėžės anga ir elektroninio balsavimo įrangos valdymo įtaisai turi būti atitinkamame aukštyje. Balsadėžės angos nepasiekiantiems asmenims turi būtų įrengtas laiptelis, taip pat laikantis saugos reikalavimų. Pavyzdžiui, Prancūzijoje teisės aktais reikalaujama, kad kiekvienoje balsavimo patalpoje esančios balsadėžės būtų pasiekiamos ir neįgaliųjų vežimėlių naudotojams.

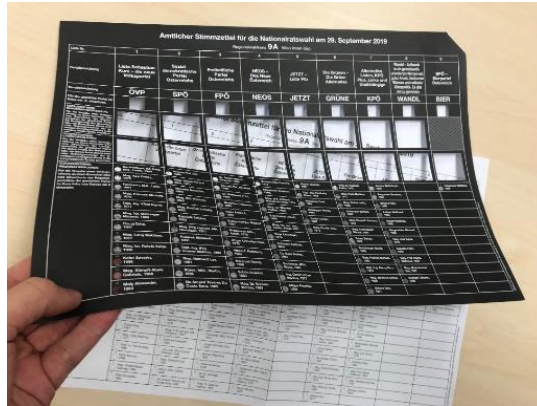
Kai kuriose valstybėse narėse (pvz., Estijoje) balsavimo patalpose įrengta tokių stalų ir pertvarų, kad rinkėjai galėtų užpildyti rinkimų biuletenį sėdėdami ant kėdės arba neįgaliųjų vežimėlyje. Siekiant padėti rinkėjams užpildyti rinkimų biuletenį ir perskaityti kandidatų sąrašą, pateikiamos lupos. Teikiamos nuotolinės gestų kalbos vertimo paslaugos, kad gestų kalba kalbantiems rinkėjams būtų lengviau bendrauti su apylinkės rinkimų komisijos nariais. Kad aklieji ar regos sutrikimų turintys asmenys galėtų pasirašyti tinkamoje rinkėjų sąrašų arba dalyvavimo lapų vietoje, Prancūzijoje

---

⁷⁸ Pagal [2022 m. birželio 3 d. įsaką INT/511/2022](#), kuriuo iš dalies keičiamos [1999 m. balandžio 16 d. Karališkojo dekreto Nr. 605/1999 dėl papildomo rinkimų procesų reguliavimo](#) nuostatos, balsavimo kabinos turi būti visiškai prieinamos.

⁷⁹ [Nuolatinės rinkimų institucijos sprendimas Nr. 44/2016 dėl būtiniausių sąlygų, kurias turi atitikti vietos, kuriose veikia balsavimo patalpos, ir jų būtiniausios įrangos.](#)

pasirašant rekomenduojama naudoti kontrastingos spalvos pagalbinę priemonę (laukelį ant nedidelės plastikinės liniuotės).

Austrijoje naudojamas popierinis rinkimų biuletenio šablonas

7.3. Popierinių rinkimų biuletenių prieinamumo didinimas

Airijoje, Austrijoje, Danijoje⁸⁰), Ispanijoje, Liuksemburge⁸¹), Portugalijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje ir Vokietijoje į balsavimo patalpas turi būti pristatyti specialūs popierinių rinkimų biuletenių šablonai, be kita ko, parengti Brailio raštu. Nyderlanduose ir Maltoje kartu su tokiais šablonais taip pat pateikiamas pagalbinis garso įrašas arba popieriuje išspausdinti paaiškinimai, kaip antai Ispanijoje ir Portugalijoje, kuriuose nurodoma, kaip naudoti trafaretą, kokia rinkimų biuletenio struktūra, kokie kandidatai ir partijos dalyvauja rinkimuose ir kurią trafareto angą naudoti kiekvienam kandidatui.

Airijoje Brailio raštu parengto šablono naudotojams teikiama pagalba telefono linija, kuria paskambinę rinkėjai gali išgirsti, kaip išdėstytas rinkimų biuletenis ir kokia tvarka surašyti kandidatai. Austrijoje neseniai pakeitus teisės aktus rinkimų biuletenis buvo patobulintas vienoje pusėje nusklembus kampą, kad būtų patogiau regos sutrikimų turintiems asmenims, be to, šalyje planuojama įvesti balsavimo kortelės šabloną. Čekija prie paštu siunčiamų rinkimų biuletenių pridedamuose balsavimo nurodymuose pateikia QR kodus, kurie nukreipia į vaizdo įrašą gestų kalba. Keliose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Belgijoje ir Nyderlanduose, rinkėjams su negalia suteikiama galimybė naudotis pagalbinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, skaitymo lupomis.

Danijoje rinkėjai, kuriems reikia pagalbos balsuoti patiems, gali naudoti technines pagalbines priemones, pvz., storesnį juodą rašiklį, kad rinkėjas geriau matytų, kur pažymėti rinkimų biuletenį, lupą, kuri padidina rinkimų biuletenio tekstą, kad būtų lengviau skaityti, ir šviesos diodų lemputę, užtikrinančią ryškesnį apšvietimą, naudingą visiems prastesnio regėjimo žmonėms. Rinkėjas gali valdyti lemputės

⁸⁰ Tik referendumuose, kuriuose galima balsuoti pasirenkant tik „Taip“ arba „Ne“.

⁸¹ Bendradarbiaudama su *Centre pour le développement des compétences relatives à la vue* (CDV), vyriausybė regos sutrikimų turintiems rinkėjams rinkimų dieną parūpins jutiklinį balsavimo pavyzdį. Tokiu jutikliniu balsavimo pavyzdžiu bus galima naudotis kiekvienoje balsavimo vietoje, be to, rinkėjas gali jį užsisakyti tiesiogiai iš CDV, kad galėtų juo naudotis pasirinkęs balsuoti paštu.

ryškumą, spalvą ir šviesos srautą. Šias priemones papildo vaizdo stebėjimo sistema (CCTV), t. y. ypatingos rūšies lupa, padidinanti rinkimų biuletenį ekrane, o rinkėjas gali reguliuoti didinimą ir kontrastą. Be to, stalas turi būti reguliuojamas, kad neįgalieji vežimėliu besinaudojantys rinkėjai galėtų užpildyti rinkimų biuletenį.

Lietuvoje naudojamos rinkimų biuletenių įmautės

Lietuva pateikia Brailio raštu pažymėtas popierines įmautes, į kurias rinkėjai gali įdėti standartinius popierinius rinkimų biuletenius. Maltoje kiekvienoje balsavimo patalpoje yra garso atkūrimo įrenginys, kuriuo perskaitomas rinkimų biuletenio turinys. Nyderlanduose iš užsienio balsuojantys piliečiai naudoja trumpesnę rinkimų biuletenį. Jie gali pasirinkti rinkimų biuletenį gauti paštu arba ar el. paštu. Kartu su rinkimų biuleteniu išsiunčiamas dokumentas, kuriame nurodytos partijos ir kandidatai. Visose balsavimo patalpose skelbiami didelio formato kandidatų sąrašai.

Nyderlanduose rinkėjams su kognityvine negalia gali būti paaiškinama (ne balsavimo kabinoje), kaip naudojamas rinkimų biuletenis. Daug savivaldybių ir pilietinės visuomenės organizacijų prieš rinkimus rengia balsavimo mokymus. Be to, rinkėjai su kognityvine negalia paaiškinimus gali peržiūrėti interneto svetainėje⁸²).

Nyderlanduose rengiamas naujas rinkimų biuletenis. Tas rinkimų biuletenis taip pat geriau atitiks asmenų su negalia poreikius. Šriftas bus didesnis ir lengviau perskaitomas. Kad partijas būtų lengviau pamatyti ir rasti, pridedami politinių partijų logotipai. Naujam rinkimų biuleteniui taip pat kuriamas universalus šablonas, skirtas regos sutrikimų turintiems asmenims. Siekiama, kad savivaldybė turėtų bent vieną šabloną kartu su pagalbine garso įranga. Rumunija taip pat ieškojo būdų supaprastinti popierinius rinkimų biuletenius, kad jie tilptų viename lape, o tai apskritai galėtų pagerinti prieinamumą, be kita ko, regos sutrikimų turintiems rinkėjams⁸³).

7.4. Balsavimo įrangos prieinamumo didinimas

2018 m. vietos savivaldos rinkimams ir 2019 m. federaliniams rinkimams Belgija parengė bandomąjį projektą, per kurį elektroninio balsavimo kompiuterius papildė garso modulių, kad regos sutrikimų turintys asmenys galėtų balsuoti savarankiškai.

---

⁸² [Kaip vyksta balsavimas?](#)

⁸³ Nuolatinės rinkimų institucijos parengtas [Metodų, procedūrų ir techninių priemonių, kitų valstybių naudojamų rinkimų procesų prieinamumui asmenims su negalia padidinti, lyginamasis tyrimas.](#)

Šis bandomasis projektas buvo parengtas glaudžiai bendradarbiaujant su asmenų su negalia organizacijomis ir regos sutrikimų turintiems asmenims atstovaujančiomis asociacijomis. Dėl logistinių priežasčių šio projekto įgyvendinti plačiu mastu nebuvo įmanoma.

Bulgarijoje balsavimo įranga tapo privaloma šalies ir užsienio rinkimų apylinkėse, kuriose yra bent 300 rinkėjų. Sąsają sudaro jutiklinis ekranas. Rinkėjui pabalsavus, prietaisas išspausdina popierinį dokumentą kaip įrodymą rinkėjui. Dėl to taip pat įmanoma balsus suskaičiuoti rankiniu būdu, jeigu elektroniškai saugomi balsai būtų prarasti. Pagal Bulgarijos rinkimų kodeksą reikalaujama, kad balsavimo įranga būtų suprojektuota, įdiegta ir prižiūrima taip, kad, be kita ko, būtų užtikrinta galimybė lengvai ir suprantamai naudotis mašininio balsavimo mechanizmais ir metodais, įskaitant paprastesnę priegą regos ar judėjimo sutrikimų turintiems rinkėjams.

2017 m. gegužės 20 d. įsigaliojus keitimo įstatymui ZVDZ-C, rinkėjams su negalia skirta balsavimo įranga per rinkimus ir referendumus Slovėnijoje nebenaudojama⁸⁴. Teisės aktai buvo iš dalies pakeisti siekiant užtikrinti, kad asmenims su negalia būtų visiškai prieinamos visos balsavimo patalpos. Be to, teisėkūros institucija, remdamasi kitų šalių pavyzdžiais⁸⁵, suteikė asmenims su negalia galimybę balsuoti ne tik balsavimo patalpose, bet ir paštu.

7.5. Papildomi balsavimo metodai

Kelios valstybės narės leidžia rinkėjams, kurie rinkimų dieną negali atvykti į balsavimo vietą, iš anksto balsuoti iš namų, ligoninės (kaip Danijoje, Maltoje ir Portugalijoje) arba prieš rinkimų dieną atidarytose balsavimo patalpose (kaip Austrijoje, Danijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Maltoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Vokietijoje).

Keliose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Italijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Rumunijoje⁸⁶, Vengrijoje ir Vokietijoje, asmenys su negalia turi galimybę balsuoti prieinamose balsavimo patalpose. Nyderlanduose rinkėjai nėra priskiriami prie rinkimų apylinkės. Turėdami balsavimo leidimą jie gali balsuoti bet kurioje savo savivaldybės rinkimų apylinkėje. Tokiose valstybėse narėse, kaip Airijoje, Estijoje, Kroatijoje, Maltoje ir Nyderlanduose, ligoninėse ir (arba) kitose priežiūros įstaigose įrengiami specialūs balsavimo punktai.

Kai kuriose valstybėse narėse (pavyzdžiui, Čekijoje, Danijoje, Kroatijoje, Slovėnijoje ir Švedijoje) galima balsuoti šalia balsavimo patalpos – pirmame aukšte arba prie įėjimo į balsavimo patalpą.

Keliose valstybėse narėse (pavyzdžiui, Airijoje, Austrijoje, Bulgarijoje, Čekijoje, Danijoje, Estijoje, Italijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Švedijoje ir Vengrijoje) taikomas mobiliojo balsavimo metodas, t. y. už

---

⁸⁴ Teisėkūros institucija atsižvelgė į balsavimo įrangos naudojimo apimtį per kiekvieni rinkimus, su balsavimo įrangos naudojimu susijusias biudžeto išlaidas ir į kitų ES valstybių narių teisės aktus.

⁸⁵ Balsavimo paštu, kaip nustatyta Austrijos teisės aktuose.

⁸⁶ Per prezidento rinkimus.

rinkimų organizavimą atsakingos institucijos pareigūnas balsadėžę atveža pas rinkėją (namo, į ligoninę ar bet kurią kitą vietą). Kai kurios valstybės narės, tarp jų Italija (kai kurios savivaldybės), Lenkija, Liuksemburgas⁸⁷), Portugalija ir Suomija, rinkėjams, įskaitant asmenis su negalia, tam tikromis sąlygomis netgi suteikia nemokamą transportą į balsavimo vietas. Belgija taip pat teikia paramą nuvežimui į balsavimo vietas.

Asmenys su negalia per balsavimo procesą gali gauti pagalbą kiekvienoje valstybėje narėje. Esama tam tikrų skirtumų, kas gali padėti rinkėjui ir kokias sąlygas rinkėjas turi atitikti. Daugumoje valstybių narių, pavyzdžiui, Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Ispanijoje, Slovėnijoje, Švedijoje, Vengrijoje ir Vokietijoje, rinkėjams su negalia be apribojimų gali padėti bet kuris asmuo, kuriuo jie pasitiki.

Balsavimas paštu šalyje arba iš užsienio galimas 20 valstybių narių. ES šalių viduje taikoma nevienoda balsavimo paštu praktika. Tik kelios valstybės narės, pavyzdžiui, Ispanija ir Vokietija, balsuoti paštu leidžia visiems rinkėjams. Tokiose valstybėse narėse, kaip Airijoje, Austrijoje, Lietuvoje, Nyderlanduose ir Slovėnijoje, šis būdas taikomas tik tam tikroms grupėms, pavyzdžiui, rinkėjams su negalia arba užsienyje esantiems rinkėjams.

Estijoje galima balsuoti internetu – čia rinkėjai gali pasirinkti rinkimų dieną vykti į balsavimo vietą arba rinkimų laikotarpiu balsuoti interneto svetainėje. Estijos rinkimų įstatyme reikalaujama, kad regos sutrikimų turintiems asmenims turi būti teikiama pagalba per balsavimo programėlę. Praktiškai įgyvendinus šį reikalavimą, ši grupė gali savo teise balsuoti naudotis be pagalbos.

Prancūzijoje internetu balsuojama renkant užsienyje gyvenančių Prancūzijos piliečių atstovus įstatymų leidžiamosios valdžios rinkimuose ir rinkimuose konsulinėje įstaigoje. Kad galėtų balsuoti internetu, Prancūzijos rinkėjai turi oficialiai gyventi užsienyje ir būti įtraukti į konsulinėje įstaigoje balsuojančių rinkėjų sąrašą. Taip pat į sąrašą turi būti įrašytas galiojantis el. pašto adresas ir telefono numeris, kad jie gautų naudotojo vardą (el. paštu) ir slaptažodį (SMS žinute). Jokių kitų formalių reikalavimų netaikoma⁸⁸). 2022 m. prezidento rinkimuose Prancūzijos rinkėjai užsienyje galėjo balsuoti internetu penkias dienas iš eilės. Europos ir užsienio reikalų ministerijos interneto svetainėje buvo paskelbti konkrečiai su balsavimu internetu susiję klausimai ir atsakymai.

2023 m. Vokietija balsavimą internetu taikė socialinės politikos srities rinkimuose – renkant nacionalinių sveikatos ir pensijų draudimo fondų priežiūros tarybą. Per 51

---

⁸⁷ „Adapto“ specialių transporto paslaugų naudotojai, turintys „Adapto“ kortelę, gali nuvykti į balsavimo vietą naudodamiesi „Adapto“ paslauga. Kelionės į balsavimo vietą ir iš jos nebus išskaitytos iš jiems taikomos metinės „Adapto“ kelionių kvotos. Norėdami paprašyti tokios paslaugos, naudotojai gali numeriu 2465-2465 paskambinti tarnybai „mobilitait.lu“ arba užsisakyti paslaugą mobiliojoje programėlėje „adapto.lu“ pasirinkę „Elections/Wahlen“ (Rinkimai).

⁸⁸ [Présentation du vote par internet. Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères.](#)

dienos balsavimo laikotarpį internetu arba naudodami paštu siunčiamus įprastinius rinkimų biuletenius galėjo balsuoti maždaug 22,3 mln. žmonių⁸⁹).

Belgijoje, Lenkijoje, Nyderlanduose ir Prancūzijoje gali būti balsuojama pagal įgaliojimą. Belgijoje ir Lenkijoje balsuoti pagal įgaliojimą gali rinkėjai, kurie negali atvykti į balsavimo vietą dėl tam tikrų ligų ar negalios, sveikatos sutrikimų ar senatvės, taigi tai gali būti taikoma ir asmenims su negalia. Nyderlanduose ir Prancūzijoje pagal įgaliojimą gali balsuoti visi rinkėjai. Švedijos rinkėjai gali balsuoti per kurjerį, kai rinkėjo užpildytus balsavimo dokumentus į balsavimo vietą nuveža kitas asmuo.

7.6. Galimybė kreiptis dėl su rinkimais susijusio ginčo sprendimo

Kelios valstybės narės nustatė specialią tvarką, kaip asmenys su negalia gali naudotis teisingumo sistema, pavyzdžiui, teikia informaciją prieinamais formatais arba suteikia galimybę naudotis tam tikrais formatais, be kita ko, pateikti skundą skaitmeniniais metodais⁹⁰). Rūpinantis rinkimų ginčų sprendimo prieinamumu taip pat reikia užtikrinti prieinamus skundų pateikimo mechanizmus ir posėdžių ar ginčų sprendimo vietų prieinamumą.

Įgyvendindama nacionalinę asmenų su negalia teisių strategiją, Rumunija įsipareigojo prieinamais formatais skelbti su rinkimų teisėmis susijusių prašymų ir skundų šablonus. Lietuva įdiegė prieinamą informacinę sistemą rinkimų ginčams valdyti, kuria rinkėjai gali naudotis skundams teikti. Ispanijoje rinkėjai gali teikti skundus dėl balsavimo vietų, kurios neatitinka teisinių prieinamumo reikalavimų. Airijoje rinkimų pareigūnai sprendžia visus dėl vietos prieinamumo kilusius klausimus ir yra atsakingi už rinkimų renginių organizavimą kiekvienoje rinkimų apygardoje.

7.7. Renkami duomenys apie asmenų su negalia dalyvavimą rinkimuose

Svarbu rinkti piliečių su negalia dalyvavimo rinkimuose statistinius duomenis, kad būtų galima patikrinti, kaip veiksmingai jie gali naudotis savo rinkimų teisėmis. Tai gali padėti įvertinti dėl asmenų su negalia nustatytas priemones ir rasti veiksmingesnius sprendimus. Be to, pagal negalią suskirstyti duomenys naudingi rengiant ES ir nacionalines informuotumo apie rinkimus didinimo kampanijas, didinant jų aprėptį ir veiksmingumą.

Rinkimuose taikant registracijos procesus, įskaitant rinkėjų registraciją, kandidatų registraciją, galimybės naudotis specialiomis balsavimo procedūromis suteikimą arba į balsavimo vietą atvykusių rinkėjų registravimą, valdžios institucijoms gali atsirasti galimybių rinkti informaciją, kuriose rinkimų apygardose gyvena rinkėjai su negalia, kiek įvairiose rinkimų apygardose yra rinkėjų su negalia ir kokių sąlygų jiems reikia, kad galėtų dalyvauti lygiomis sąlygomis su kitais rinkėjais.

---

⁸⁹ [Internetinis balsavimas suaktyvino socialinės srities rinkimus Vokietijoje.](#)

⁹⁰ [2022 m. ES teisingumo rezultatų suvestinė.](#)

Renkant pagal negalios rūšis suskirstytus statistinius duomenis arba atliekant apklausas dėl keleto su asmenimis su negalia ir prieinamumu rinkimuose susijusių veiksmų, rinkimų institucijoms gali būti lengviau veiksmingiau paskirstyti savo išteklius. Sutelkus visų susijusių institucijų išteklius ir duomenis, be kita ko, derinant statistinę informaciją su administraciniais duomenimis apie negalią ir įtrauktį, galima tiksliau nustatyti, kokios paramos reikia asmenims su negalia, kad jie galėtų veiksmingai naudotis savo rinkimų teisėmis.

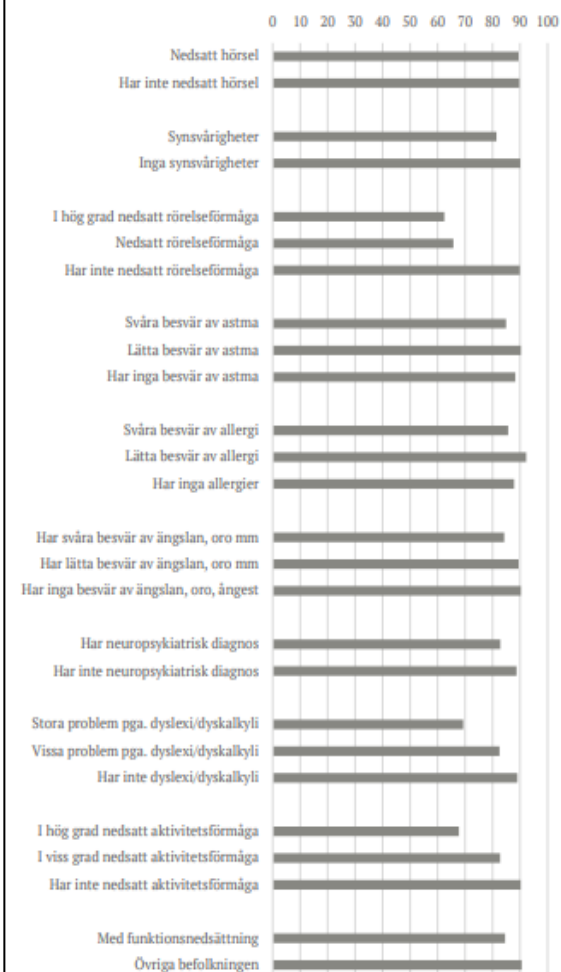
Bet kurie asmens duomenys turi būti tvarkomi visokeriopai laikantis Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (BDAR). Sveikatos duomenys, pavyzdžiui, asmens duomenys apie asmens negalią, yra specialios kategorijos asmens duomenys, kuriems pagal tą reglamentą taikoma speciali apsauga.

Pavyzdžiui, Rumunija apibendrina asmenų su negalia dalyvavimo rinkimuose duomenis palygindama negalios pažymėjimą turinčių asmenų skaičių ir rinkėjų skaičių. Tai vykdoma remiantis oficialiu Nuolatinės rinkimų institucijos ir Nacionalinės asmenų su negalia teisių institucijos susitarimu ir užtikrinant atitiktį duomenų apsaugos reikalavimams.

Švedija renka asmenų su negalia dalyvavimo rinkimuose statistinius duomenis (kaip parodyta toliau pateiktoje diagramoje).

Rinkėjų dalyvavimo 2018 m. Švedijos parlamento rinkimuose rodikliai pagal negalios rūšį
Turinčių klausos sutrikimų Neturinčių klausos sutrikimų
Turinčių regos sutrikimų Neturinčių regos sutrikimų
Labai riboto judumo Riboto judumo Neriboto judumo
Turinčių sunkių astmos simptomų Turinčių lengvų astmos simptomų Nesergančių astma
Turinčių sunkių alergijos simptomų Turinčių lengvų alergijos simptomų Neturinčių alergijos
Turinčių sunkių psichologinių sutrikimų Turinčių lengvų psichologinių sutrikimų Neturinčių psichologinių sutrikimų
Nustatyta neuropsichiatrinės ligos diagnozė Nenustatyta neuropsichiatrinės ligos diagnozė
Turinčių didelių disleksijos ar diskalkulijos problemų Turinčių nedidelių disleksijos ar diskalkulijos problemų Neturinčių disleksijos ar diskalkulijos problemų
Gerokai mažesnių pajėgumų užsiimti aktyvia veikla Šiek tiek mažesnių pajėgumų užsiimti aktyvia veikla Ne mažesnių pajėgumų užsiimti aktyvia veikla
Asmenų su negalia Negalios neturinčių asmenų

Diagram 7.3. Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter typ av funktionsnedsättning. Procent

Kelios valstybės narės, pavyzdžiui, Ispanija ir Vengrija, renka duomenis apie rinkėjus, kurie prašo leisti naudotis specialia balsavimo tvarka. Nuo 2016 m. Lietuvoje veikia asmenų, turinčių teisę balsuoti namuose, įskaitant rinkėjus su negalia ir vyresnius nei 70 metų rinkėjus, elektroninis registras. Liuksemburge rinkti tokius duomenis ypač svarbu, nes dalyvauti rinkimuose privaloma visiems registruotiems rinkėjams iki 75 metų amžiaus. Liuksemburgas taip pat vykdo apklausas, per kurias renka duomenis apie keletą veiksnių, susijusių su asmenimis su negalia ir rinkimų prieinamumu.

7.8. Rinkimų prieinamumo stebėseną ir vertinimas

Laikotarpiu po rinkimų paprastai apžvelgiama, kaip pavyko užtikrinti sklandžius ir patikimus rinkimus, ir įvertinama, kaip buvo laikomasi taisyklių ir naudojami išteklių. Kelios valstybės narės (Lietuva, Rumunija ir Švedija) konkrečiai reikalauja, kad rinkimų institucijos įvertintų, kaip vyko rinkimų procesas. Airijos naujoji rinkimų komisija turi teisėkūros įgaliojimus po rinkimų atlikti procesų peržiūras. Atliekant tokias peržiūras bus nagrinėjama rinkimų pareigūnų ir rinkimų komisijų narių (kurie per rinkimus prižiūri balsavimo patalpas) teikiama pagalba, kad balsavimo patalpose būtų lengviau balsuoti akliems, neveiksniams ir neraštingiems rinkėjams. Ispanija po kiekvieno rinkimų proceso rengia klausimynus, kad įvertintų, ar rinkimai atitiko prieinamumo reikalavimus, taip pat teikia prieinamumo ataskaitas. Per rinkimus ji kiekvienoje vyriausybės delegacijoje (19) ar subdelegacijoje (52) paskiria po prieinamumo vadovą, kuris yra atsakingas už prieinamumą kiekviename rinkimų procese, veikia kaip Vidaus reikalų ministerijos atstovas ir skubiai reaguoja į visus su rinkimų prieinamumu susijusius incidentus. Nyderlandai atlieka panašius vertinimus ir po rinkimų vykdo apklausas. Nyderlanduose rinkėjai gali naudotis karštąja linija „Neribotas balsavimas“ (*Meldpunt Onbepert Stemmen*), kad praneštų apie teigiamą arba neigiamą patirtį ir pateiktų pasiūlymų, kaip pagerinti rinkimų prieinamumą.

Prancūzijoje rinkimų prieinamumas stebimas per rinkimus ir vertinamas po rinkimų. Per rinkimus stebėseną vykdo nepriklausoma įstaiga Nacionalinė asmenų su negalia reikalų konsultacinė taryba ir pilietinės visuomenės organizacijos. Jų vertinimai skelbiami internete⁹¹). Po rinkimų Vidaus reikalų ministerija, kuri yra atsakinga už rinkimų organizavimą, ir Nacionalinis asmenų su negalia komitetas kartu su pilietinės visuomenės organizacijomis ir politinėmis partijomis vertina, kas organizuojant rinkimus pavyko ir ką iki kitų rinkimų būtų galima patobulinti.

Po kiekvienų Europos Parlamento rinkimų Komisija taip pat teikia ataskaitą, kurioje aptariamos asmenims su negalia kilusios problemos.

8. Baigiamosios pastabos

Lygybė ir nediskriminavimas, taip pat asmenų su negalia integravimas yra esminės ES vertybės ir ES pagrindinių teisių chartijoje nustatytos pagrindinės teisės. Puoselėdama lygybės sąjungą, 2021 m. kovo mėn. Komisija pristatė naują plataus

---

⁹¹ [Observatoire de l'accessibilité des campagnes électorales et des scrutins de 2022.](#)

užmojo 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategiją. Strategija siekiama pagerinti asmenų su negalia gyvenimą, be kita ko, užtikrinti, kad jie galėtų lygiomis sąlygomis dalyvauti rinkimuose.

Nors valstybės narės vis tvirčiau pripažįsta, kad svarbu užtikrinti lygias galimybes piliečiams su negalia dalyvauti rinkimuose, ir vis aktyviau tuo rūpinasi, ES taip pat priėmė keletą prienamumo srities teisės aktų ir standartų, į kuriuos gali būti naudinga atsižvelgti įtraukiant prienamumo elementus į įvairius rinkimų procesų etapus.

Šis gerosios rinkimų praktikos vadovas parengtas siekiant palaikyti valstybių narių keitimąsi gerosios praktikos pavyzdžiais ir ekspertinėmis žiniomis ir apskritai remti jų pastangas užtikrinti, kad piliečiai su negalia galėtų veiksmingai naudotis savo rinkimų teisėmis.

Valstybės narės, be kita ko, ėmėsi šių pagrindinių priemonių⁹²):

- taiko išankstinio balsavimo metodus ir alternatyvias balsavimo procedūras, įskaitant išankstinį balsavimą asmeniškai, balsavimą paštu, balsavimą internetu, mobilųjį balsavimą, balsavimą šalia balsavimo patalpos, balsavimo vietų keitimą ar pasirinkimą, balsavimą su rinkėjo nuožiūra pasirinkto asmens pagalba;
- nustato specialią balsavimo tvarką siekdamas užtikrinti, kad savarankiško gyvenimo ar ilgalaikės globos įstaigose gyvenantys, ligoninėse besigydantys ar iš namų negalintys išeiti asmenys neprarastų teisės balsuoti, ypatingą dėmesį skirdamos uždaroms globos įstaigoms;
- teikia įvairias pagalbines priemones, pvz., Brailio raštą, QR kodus, stambaus šrifto spaudinius, garsines ir lengvai perskaitomas gaires, vokus su Brailio raštu, jutiklinius trafaretus, lupas, papildomą apšvietimą, rašymo priemones ir antspaudus;
- nustato žmonių teikiamos pagalbos, pagalbos telefonu ar vertimo į gestų kalbą standartus, taip pat pasirūpina prienamumu transportu nuvykti į balsavimo vietą;
- taiko paprastesnes tinkamų sąlygų prašymo procedūras.

Būtų galima labiau remti praktiką, kuria pirmiausia siekiama užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų balsuoti savarankiškai ir slapta, pavyzdžiui, naudodami Brailio rašto šabloną, kurį balsuojant galima uždėti ant rinkimų biuletenio. Tai galėtų papildyti praktiką, pagal kurią rinkėjams balsuoti gali padėti kiti asmenys.

Nacionalinės valdžios institucijos taip pat gali apsvarstyti galimybę labiau atsižvelgti į konkrečius poreikius, būdingus piliečiams, turintiems ilgalaikių ar trumpalaikių psichikos sveikatos sutrikimų, įskaitant depresiją ir nerimą, kurie gali turėti įtakos jų balsavimo patirčiai⁹³.

Prienamumas užtikrinamas ne vien praktinėmis priemonėmis. Jis apima socialinę aplinką, kurioje asmenys dalyvauja rinkimų procese. Šį reiškinį reikia tyrinėti

---

⁹² Dauguma priemonių naudingos užtikrinant visų grupių, įskaitant pagyvenusius žmones, galimybes dalyvauti rinkimuose.

⁹³ Žr., pavyzdžiui, neseniai priimtą Airijos rinkimų reformos aktą (2022 m.).

išsamiau. Taip pat būtų galima apsvarstyti, kokių reikia papildomų veiksmų ir politikos priemonių, kad apylinkių rinkimų komisijų nariai galėtų padėti piliečiams su negalia (ne vien jiems paprašius) ir kurti įtraukią aplinką. Pavyzdžiui, galėtų būti teikiamos gairės dėl kalbos (kaip pabrėžiama Prancūzijos žiniasklaidos gairėse) bendraujant su piliečiais su negalia kaip rinkėjais ar kandidatais, imamasi veiksmų kurti politiniam dalyvavimui palankią socialinę aplinką (ypač politiniams kandidatams⁹⁴), taip pat kuriami tinklai, mentorystės programos ir žiniasklaidos priemonės, per kuriuos piliečiai su negalia būtų informuojami apie tokias galimybes ir būtų palaikomas jų dalyvavimas rinkimuose.

Aiški kalba ir prieinama komunikacijos medžiaga taip pat svarbios kovojant su klaidinga informacija ir dezinformacija, nes asmenims su negalia rizika gali būti itin didelė. Dėl COVID-19 pandemijos pasikeitė balsavimo procedūros, pavyzdžiui, imta dažniau naudotis balsavimo paštu arba nuotolinio balsavimo galimybėmis, todėl galėjo būti plėtojama praktika, kuria palaikomas rinkimų prieinamumas asmenims su negalia.

Būtų galima toliau plėtoti su asmenų su negalia rinkimų teisėmis susijusias informuotumo didinimo kampanijas ir kitus sąmoningumo ugdymo veiksmus, siekiant palaikyti bendrą rinkimų komisijų narių, rinkimų stebėtojų, politinių partijų ir plačiosios visuomenės informuotumą. Oficialiuose dokumentuose atsispindi tam tikras informuotumo lygis, nes nemažai pavyzdžių rodo, jog esama rekomendacijų dėl tam tikros kalbos ir kategorijų vartojimo, įskaitant gaires rinkimų organizatoriams, kas yra pageidautina. Tuo tikslu, be kita ko, teikiama informacija, kokios rūšies negalią turintys asmenys priskiriami piliečių su negalia kategorijai, ir tokia informacija rengiama bendradarbiaujant su asmenims su negalia atstovaujančiomis organizacijomis (kaip daroma Belgijoje, Latvijoje ir Suomijoje).

Veiksminguose mokymo kursuose aptariami įvairūs aspektai: apžvelgiamos asmenų su negalia rinkimų teisės, aptariami prieinamos balsavimo praktikos pavyzdžiai ir vietos, asmenims su negalia tinkamos sąlygos, kuriomis jie gali pasinaudoti, būdai padėti rinkėjams su negalia, ir nenumatytų atvejų planai, jei kiltų problemų. Be to, į mokymus būtų galima įtraukti įsivertinimo diagnostiką, testavimą ir sertifikavimą, siekiant nustatyti pražiūrėtas sritis arba nesuprastą informaciją. Geras pavyzdys – Danija, kurioje rinkimų komisijų nariai (ir kiti asmenys) atlieka testą, kad pasitikrintų, ar žino reikiamą informaciją.

Kiek įmanoma, įgyvendinamomis priemonėmis būtų galima užtikrinti, kad piliečių su negalia rinkimų patirtis būtų kuo panašesnė į kitų piliečių patirtį. Tuo tikslu būtų galima ne vien kaip nors užtikrinti prieinamumą. Pavyzdžiui, būtų galima sudaryti automatinį rinkėjų registrą (kaip daugumoje valstybių narių), kad nereikėtų specialiai registruotis balsuoti, arba taikyti paprastesnes registracijos procedūras, kaip Airijoje; parūpinti daugiau prieinamumo užtikrinimo priemonių balsavimo patalpose, užuot taikius alternatyvias balsavimo formas (pvz., balsavimą paštu), kurios nesukuria tokio pat stipraus dalyvavimo visuomeniniame gyvenime jausmo. Dėl to balsavimo vietų atmosfera taip pat gali būti atkurama kitose vietose, pavyzdžiui, sudarius sąlygas

---

⁹⁴ Žr. Rumunijos pasiūlymą dėl teisės aktų pakeitimų, kad būtų galima teikti finansinę paramą.

slaugomiems piliečiams su negalia nustatytą dieną balsuoti savo aplinkoje (kaip, pavyzdžiui, uždaruose balsavimo punktuose Lenkijoje).

Esamuose duomenų rinkiniuose konkrečiai nenurodomos problemos, kurių naudojantis rinkimų teisėmis gali kilti asmenims su negalia. Rinkdamos daugiau statistinės informacijos apie asmenis su negalia (kaip Švedijoje ir Rumunijoje) valdžios institucijos galėtų geriau suprasti, kaip rinkimų patirtis gali skirtis atsižvelgiant į negalios formas ir kaip galima panaudoti šią informaciją bendrai rengiant tyrimų projektus, kuriems specialiai būtų renkami duomenys. Geri pavyzdžiai – be kita ko, išbandyti naujas balsavimo priemones ir (arba) technologijas su įvairių prieinamumo poreikių turinčiais piliečiais, siekiant nustatyti galimas nenumatytas pasekmes arba nepatenkintus poreikius; kurti kiekybinio vertinimo priemones, kurios leistų apibendrinti ir analizuoti nustatytus faktus pagal įvairių rūšių negalią, naudojant kokybinių tyrimų rezultatus, kurie suteikia išsamių įžvalgų apie asmenų patirtį, kad būtų galima geriau suprasti, kaip jie norėtų dalyvauti visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Bet kurie asmens duomenys statistiniais tikslais turi būti tvarkomi visokeriopai laikantis BDAR.

Siekiant veiksmingai patenkinti su rinkimais susijusius piliečių su negalia poreikius, būtų galima naudojant standartines priemones įvertinti tiek su galimybėmis balsuoti susijusios nelygybės mastą, tiek sprendimų, kurių imtasi šiai nelygybei sumažinti, veiksmingumą.

Rengiant priemones, kuriomis siekiama remti asmenų su negalia dalyvavimą rinkimuose, būtų galima konsultuotis su asmenimis su negalia atstovaujančiomis organizacijomis.

2024 m. gruodžio mėn. Komisija paskelbs rekomendacijas dėl įtraukių ir atsparių rinkimų procesų Sąjungoje, į kurias bus įtraukta ir priemonių rinkimų prieinamumui asmenims su negalia didinti.

Tolesnės diskusijos asmenims su negalia įtraukių rinkimų tema vyks Europos bendradarbiavimo rinkimų klausimais tinkle.

1 priedas. Sąlygų asmenims su negalia dalyvauti rinkimuose sudarymo sistema

Kada?	Kokių veiksmų imtis?
Prieš rinkimus	<ul style="list-style-type: none"> - Parengti asmenims su negalia skirtus veiksmų planus, įskaitant prieinamų rinkimų kontrolinius sąrašus, ir rengiant tokius planus įtraukti asmenims su negalia atstovaujančias organizacijas. - Užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų gauti rinkimų informaciją įvairiais prieinamais būdais ir formatais. - Užtikrinti, kad rinkimų institucijų interneto svetainės būtų prieinamos. - Vykdyti informuotumo didinimo, mokymo ir švietimo veiklą, be kita ko, bendradarbiaujant su asmenimis su negalia atstovaujančiomis organizacijomis.

Kada?	Kokių veiksmų imtis?
	<ul style="list-style-type: none"> - Pasirinkti prieinamas balsavimo patalpas, be kita ko, naudojantis kontroliniais sąrašais, parengtais kartu su asmenims su negalia atstovaujančiomis organizacijomis. - Parengti rinkimų biuletenius taip, kad juos būtų lengva perskaityti, taip pat naudoti pagalbines priemones. - Įrengti prieinamas balsavimo patalpas atsižvelgiant ne vien į fizinį prieinamumą. - Užtikrinti, kad balsavimo įrangoje būtų įdiegta programinė įranga, į kurią būtų lengva įtraukti prieinamumo užtikrinimo funkcijas. - Balsavimo kabinas ir balsadėžės suprojektuoti taip, kad jomis galėtų naudotis įvairūs rinkėjai. - Įsigyti prieinamumo didinimo priemonių, pvz., lupų, lempų, popieriniams rinkimų biuleteniems skirtų jutiklinių ir (arba) Brailio rašto šablonų, balsadėžių jutiklinių lipdukų, stambių rašiklių, stambaus šrifto spaudinių, garso rinkmenų (t. y. DAISY⁽⁹⁵⁾), vaizdo rinkmenų su išsamia transkripcija, titrais ir vertimų į gestų kalbą. - Numatyti papildomų balsavimo būdų ir kitą konkrečią tvarką, įskaitant balsavimą paštu ir internetu, išankstinį balsavimą, mobilųjį balsavimą, balsavimą šalia balsavimo patalpos, balsavimą pagal įgaliojimą ir galimybę pasirinkti kitą rinkimų apylinkę. - Įtraukti su negalia susijusius aspektus į rinkimų komisijų nariams skirtus vadovus. - Rengiant rinkimų taisykles konsultuotis su asmenims su negalia atstovaujančiomis organizacijomis ir įtraukti jas rengiant elgesio kodeksus, įskaitant įtraukia kandidatų sąrašų sudarymo praktiką.
Per rinkimus	<ul style="list-style-type: none"> - Rengti mokymus rinkimų komisijų nariams, kaip padėti asmenims su negalia balsuoti. - Didinti už rinkimus atsakingų ir kitų susijusių valdžios institucijų informuotumą. - Skleisti rinkimų informaciją įvairiais prieinamais būdais ir formatais. - Užtikrinti rinkimų diskusijų ir renginių prieinamumą. - Remti politinės reklamos prieinamumą, be kita ko, bendradarbiaujant su asmenims su negalia atstovaujančiomis organizacijomis, ir rengti mokymus žiniasklaidos paslaugų teikėjams. - Remti kandidatus su negalia, be kita ko, teikiant gestų kalbos vertėjų paslaugas, ir rengti diskusijas prieinamais formatais. - Padėti asmenims su negalia dalyvauti kaip rinkimų komisijų nariams, be kita ko, suteikiant galimybę naudotis gestų kalbos vertimo paslaugomis. - Remti rinkėjų dalyvavimą, be kita ko, užtikrinant jų pasirinkto asmens pagalbą balsuojant ir įgyvendinant balsavimo be eilės politiką. - Skelbti rinkimų rezultatus prieinamais formatais.

⁹⁵ [Europos įtraukios leidybos forumas.](#)

Kada?	Kokių veiksmų imtis?
	<ul style="list-style-type: none"> - Užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų naudotis rinkimų ginčų sprendimo procedūromis. - Sudaryti sąlygas asmenims su negalia būti rinkimų stebėtojais, taip pat stebėti rinkimų prieinamumą.
Po rinkimų	<ul style="list-style-type: none"> - Rinkti duomenis apie asmenų su negalia dalyvavimą rinkimuose. - Įvertinti rinkimų prieinamumą ir atliekant tokį vertinimą įtraukti asmenims su negalia atstovaujančias organizacijas. - Peržiūrėti teises, institucines ir administracines kliūtis. - Patikrinti rinkimų interneto svetainių prieinamumą, be kita ko, bendradarbiaujant su asmenims su negalia atstovaujančiomis organizacijomis. - Skelbti vertinimo rezultatus prieinamais formatais. - Supaprastinti bei automatizuoti įvairius išankstinės registracijos procesus, įskaitant rinkėjų registraciją ir tinkamų sąlygų prašymą, ir sudaryti sąlygas jais naudotis, taip pat asmenims su negalia suteikti galimybę susipažinti su reikiama dokumentais. - Stiprinti rinkimų institucijų, asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų ir kitų suinteresuotųjų subjektų partnerystes siekiant pašalinti nustatytas spragas, susijusias su bendru rinkimų aplinkos prieinamumu.

2 priedas. Balsavimo patalpų prieinamumo įvertinimo kontrolinio sąrašo pavyzdžiai

a) Estija

Vertinami kriterijai	Taip	Ne
Viešasis transportas ir automobilių stovėjimo aikštelės		
Iki pastato, kuriame yra balsavimo patalpos, galima atvykti viešuoju transportu		
Prie pastato yra asmenims su negalia skirtų automobilių stovėjimo vietų		
Iš automobilių stovėjimo aikštelės galima be kliūčių pasiekti pagrindinį pastato įėjimą		
Kelias iki pastato ir patekimas į pastatą		
Keliai iki pastato ir pagrindinis įėjimas pažymėti ženklais		
Pastato įėjimą galima pasiekti pandusu		
Pandusas turi turėklus, o jo paviršius lygus ir neslidus		
Pandusas yra pakankamo pločio (bent 1,1 m)		
Neįgaliųjų vežimėlių naudotojai gali savarankiškai pervažiuoti pastato durų slenkstį		
Pastato laukujės durys atsidaro automatiškai arba jas lengva atidaryti		
Laukujės durys yra atviros, t. y. durys nerakinamos arba nereikia naudotis telefonspyne joms atidaryti		
Kelias į balsavimo vietą pastate		
Balsavimo vieta yra tame pačiame aukšte kaip ir pagrindinis pastato įėjimas		

Balsavimo vietą (jei ji nėra tame pačiame aukšte kaip pagrindinis įėjimas) galima pasiekti liftu arba pandusu		
Kelias nuo pagrindinio įėjimo iki balsavimo vietos yra pakankamo pločio (bent 1,5 m)		
Kelyje į balsavimo vietą kelyje nėra kliūčių, įskaitant durų slenksčius, trukdančius įvažiuoti neįgaliųjų vežimėliais		
Pastato vidaus durys atsidaro automatiškai arba jas lengva atidaryti		
Kelias į balsavimo vietą pažymėtas ženklais		
Pastato vidaus patalpos pakankamai apšviestos		
Judėjimas balsavimo patalpoje		
Balsavimo patalpoje pakanka vietos judėti neįgaliųjų vežimėliais ir kitomis pagalbinėmis judumo priemonėmis		
Balsavimo patalpoje yra kėdžių rinkėjams pailsėti		
Balsavimo patalpos yra pakankamai apšviestos		

b) Suomija⁹⁶⁾

Atvykimas į balsavimo vietą	Taip	Ne
Ar balsavimo vieta lengvai pasiekiamą ir ar šalia balsavimo vietos yra viešojo transporto stotelė?		
Ar palydos transporto priemonės (pvz., asmenis su negalia atvežantis taksi) gali privažiuoti prie pat įėjimo?		
Ar šalia balsavimo vietos yra prieinamų automobilių stovėjimo vietų (3 600 mm pločio ir 5 000 mm ilgio)?		
Ar kelias iki įėjimo pažymėtas ženklais?		
Ar kelias iki įėjimo gerai matomas, lygus, kieto paviršiaus ir neslidus?		
Ar tako nuolydis ne didesnis kaip 5 proc. (1:20)?		
Įėjimas		
Ar balsavimo patalpoje aiškiais ženklais pažymėti prieinami keliai?		
Ar palei įėjimo laiptus įrengtas ne didesnio kaip 8 proc. nuolydžio ir bent 900 mm pločio pandusas?		
Ar prie laiptų ir pandusų iš abiejų pusių įrengti turėklai?		
Ar prieš pagrindines duris yra bent 1 500 mm x 1 500 mm aikštelė?		
Ar toje pusėje, į kurią atsidaro pagrindinės durys, yra bent 400 mm laisvos vietos, kurios neįgaliųjų vežimėlio naudotojui reikia atidarant duris?		
Ar įėjimo durų plotis ne mažesnis kaip 850 mm, o slenksčio aukštis – ne didesnis kaip 20 mm?		
Ar durys atsidaro automatiškai arba jas atidaryti lengva (didžiausia atidarymo jėga – 10 N, t. y. 1 kg)?		
Ar prie įėjimo durų kilimėlio ar grotelių tarpai ne didesni kaip 10 mm x 30 mm, o lygių skirtumas dėl kilimėlio ar grotelių ne didesnis kaip 20 mm?		
Ar tambūro gylis ir plotis yra bent po 1 500 mm, jei abejos durys atsidaro į tambūro išorę?		

⁹⁶⁾ [Invalidiliitto, 'Äänestyspaikkojen esteettömyyden tarkistuslista'.](#)

Atvykimas į balsavimo vietą	Taip	Ne
Ar tambūro plotis yra bent 1 500 mm, o gylis – bent 2 300 mm, jei vienos durys atsidaro į tambūro vidų?		
Balsavimo patalpa		
Ar balsavimo patalpoje yra bent viena balsavimo kabina, kurioje rinkimų biuletenį galima užpildyti sėdint prie stalo?		
Ar po balsavimo kabinos stalu (750–800 mm aukščio) yra vietos keliams (bent 800 mm pločio, 600 mm gylio ir 670 mm aukščio)?		
Ar balsavimo patalpoje yra reguliuojamo aukščio stalų?		
Ar balsavimo kabinose įrengtas neakinantis ir pakankamas (500–750 liuksų rašymo lygmenyje) apšvietimas?		
Ar balsavimo patalpoje yra kėdžių, ant kurių rinkėjai prireikus galėtų pailsėti?		
Ar išankstinio balsavimo patalpoje ir įprastinėje balsavimo patalpoje yra rinkėjų padėjėjas?		
Jeigu tarp rinkimų komisijos narių yra pagalbinių priemonių naudotojų, rinkimų patalpose turi būti įrengtas prieinamas tualetas.		

3 priedas. Bendrų rekomendacijų apylinkių rinkimų komisijų nariams pavyzdys

Ispanija

Kaip apylinkės rinkimų komisijos narys (-ė), nepamirškite, kad asmenys su negalia yra savarankiški ir nepriklausomi ir su jais taip ir turi būti elgiamasi.

Elkitės natūraliai ir pagarbiai. Nedarykite prielaidos, kad asmeniui reikia pagalbos vien dėl to, kad jis turi negalią. Jeigu aplinka prieinama, asmenys su negalia paprastai nesunkiai susitvarko.

Vadovaukitės sveika nuovoka ir lygybės bei nediskriminavimo principais.

Pasiteiraukite, ar galite padėti, tik jei atrodo, kad rinkėjui su negalia reikia pagalbos. Jeigu asmuo pagalbą priima, prieš imdamiesi veiksmų paklauskite, kaip konkrečiai galite padėti.

Rinkėjų su negalia prašymu ir tik jiems paprašius, administracijos atstovas arba apsaugos darbuotojai juos gali pasitikti prie įėjimo į balsavimo vietą ir palydėti į atitinkamą balsavimo patalpą.

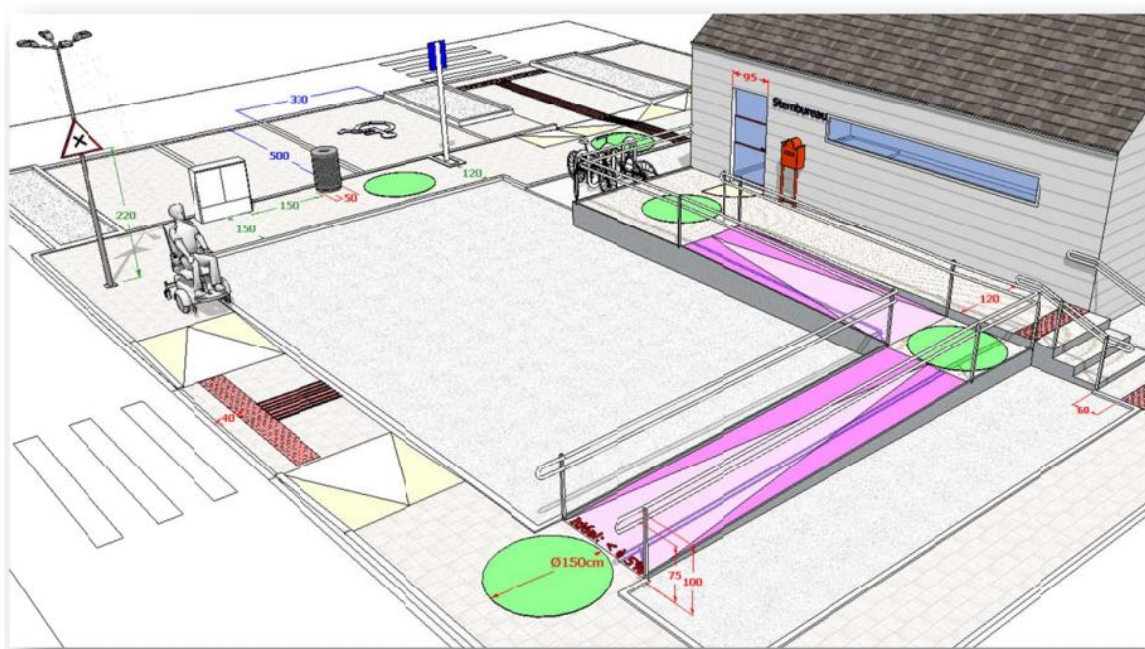
Bendraudami su klausos sutrikimų turinčiais asmenimis, kalbėkite žiūrėdami tiesiai ir nesukinėkite galvos. Nekalbėkite iš už nugaros, pasilenkę ar rašydami. Nerėkite, kalbėkite įprastai, jums būdingu tempu, nieko nelaikykite burnoje ir neužsidenkite veido. Jei reikia, rašykite, naudokite įprastus gestus arba atkreipkite dėmesį švelniai paliesdami ranką.

Regos sutrikimų turintiems rinkėjams galite pasiūlyti įsikibti į parankę. Tokiu atveju pritaikykite žingsnį prie jų ir stebėkite aplinką, kad jiems būtų patogiu eiti.

Asmenų su negalia šunys vedliai ir šunys pagalbininkai visada įleidžiami, jie turi būti prie šeiminių (-o), jų negalima trikdyti ar blaškyti.

Visada patikrinkite, ar asmuo su negalia suprato, ką mėginate pasakyti.

4 priedas. Pavyzdys, kaip užtikrinti galimybę patekti į balsavimo patalpą⁹⁷⁾

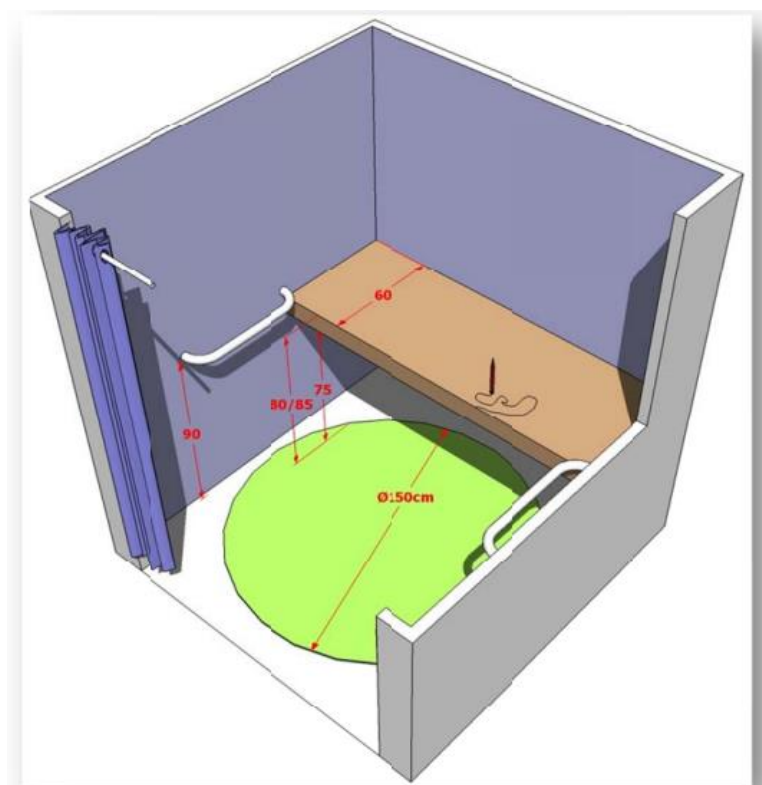
⁹⁷⁾ [Accessibilite des bureaux de vote.](#)

5 priedas. Pavyzdys, kaip įrengti prieinamą balsavimo patalpą⁹⁸⁾

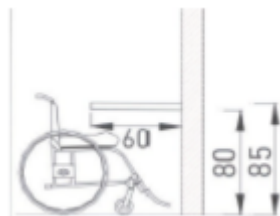
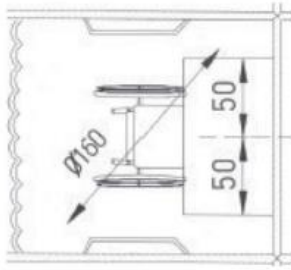

6 priedas. Pritaikytų balsavimo kabinų pavyzdžiai⁹⁹⁾

⁹⁸⁾ [Accessibilite des bureaux de vote.](#)

⁹⁹⁾ [Accessibilite des bureaux de vote.](#)

7 priedas. Negalios sąvoka, valstybių narių vartojama rinkimų srityje

Valstybės narės laikosi skirtingo požiūrio į negalios sąvoką rinkimų srityje. Kartais ji susijusi su jų taikomu apibrėžimu, kas turi teisę balsuoti ir būti kandidatais rinkimuose arba kas turi teisę naudotis specialia balsavimo tvarka. Valstybės narės gali nurodyti negalią ir kitose srityse, pavyzdžiui, dėl socialinių ir pagrindinių teisių, kurios galėtų būti aktualios rinkimų srityje.

Kelios valstybės narės vartoja funkcines apibrėžtis, kuriomis atsižvelgiama į rinkėjų gebėjimą savarankiškai naudotis balsavimo teise. Austrijoje rinkėjais su negalia laikomi asmenys, kuriems pildant oficialų rinkimų biuletinį pagrįstai gali prireikti pagalbos – kito asmens pagalbos arba tam tikrų pagalbinių priemonių, pavyzdžiui, šablonų. Čekija negalią laiko vienu iš kriterijų teikti pagalbą ar kitokią konkrečią paramą rinkėjams. Danija asmenis su negalia mini nurodydama skirtingas balsavimo galimybes, kuriomis gali naudotis rinkėjai, negalintys balsuoti balsavimo patalpose arba konkrečios rinkimų apylinkės, prie kurios yra priskirti, balsavimo patalpose. Estija numato panašias priemones rinkėjams, kurie dėl fizinės negalios negali atiduoti savo balso rinkimų biuletenyje arba balsavimo patalpose. Ispanija atsižvelgia į daugiau niuansų išskirdama įvairių rūšių negalią – fizinę (pvz., klausos ar regos) arba intelekto¹⁰⁰.

Kroatijoje negalią (fizinę negalią, pvz., aklumą, silpnaregystę, viršutinių galūnių sužeidimus ar kitus sutrikimus, dėl kurių rinkėjas negali balsuoti savarankiškai) reikia vertinti tik jei kyla klausimų dėl asmens gebėjimo balsuoti savarankiškai.

Vengrija rinkėjais su negalia laiko rinkėjus, kurių joslės, ypač regos ir klausos, labai ribotos arba jie jų neturi, arba kurių judėjimo arba psichikos pajėgumai gerokai menkesni arba jų nėra, arba kurių bendravimo gebėjimai žymiai menkesni ir dėl to tokiems asmenims kyla nuolatinių sunkumų dalyvauti socialiniame gyvenime.

---

¹⁰⁰ 2018 m. Ispanijoje Rinkimų įstatymo 3 straipsnis buvo iš dalies pakeistas.

Latvijoje minimi rinkėjai su fizine negalia, kurie negali pasiekti balsavimo patalpų. Nyderlandai nurodo rinkėjus su fizine negalia nustatydami reikalavimą balsavimo patalpas įrengti taip, kad rinkėjai su fizine negalia, kiek įmanoma, galėtų balsuoti patys arba su apylinkės rinkimų komisijos nario pagalba.

Portugalijoje, vykdant visoms asmenines paslaugas visuomenei teikiančioms viešoms ir privačioms organizacijoms nustatytą prievolę pirmumo tvarka teikti paslaugas asmenims su negalia, asmeniu su negalia arba neveiksniu asmeniu teisiškai laikomas asmuo, kuriam dėl įgimto ar įgyto kūno funkcijų, įskaitant psichologines funkcijas, netekimo ar sutrikimo kyla tam tikrų sunkumų, kurie kartu su aplinkos veiksniais riboja arba trukdo jam veikti ir dalyvauti lygiomis sąlygomis su kitais asmenimis, ir kurio Universaliajame pažymėjime pripažintas neveiksnumo laipsnis yra 60 proc. arba didesnis¹⁰¹). Portugalija rinkėjams su negalia balsavimo vietoje užtikrina pirmumą arba teikia pagalbą. Akivaizdžių ligos simptomų arba fizinę negalią turintis rinkėjas, kuris, kaip nustatoma balsavimo vietoje, negali atlikti balsavimui būtinų veiksmų, gali balsuoti lydimas kito (-os) savo pasirinkto (-os) rinkėjo (-os), kuris (-i) garantuoja, kad balsavimas atitinka rinkėjo valią, ir privalo išlaikyti visišką slaptumą. Jeigu apylinkės rinkimų komisijai liga ar fizinė negalia neatrodo akivaizdi, ji reikalauja, kad balsuojant būtų pateikta sveikatos priežiūros įgaliojimus savivaldybės teritorijoje vykdančio gydytojo išduota ir atitinkamos tarnybos antspaudu patvirtinta pažyma, kurioje patvirtinama, kad rinkėjas negali balsuoti. Todėl rinkimų dieną, balsavimo vietų darbo metu turi veikti sveikatos priežiūros centrai. Nedarant poveikio apylinkės rinkimų komisijos išvadoms dėl balsavimo priimtumo, bet kuris jos narys arba politinių partijų ar koalicijų atstovas gali raštu užregistruoti protestą. Regos sutrikimų turintys rinkėjai, jeigu pageidauja, gali paprašyti apylinkės rinkimų komisijos jiems pateikti Brailio raštu parengtą rinkimų biuletenį, kad galėtų savarankiškai atlikti teisės aktuose nustatytas balsavimo procedūras. Pagal rinkimų teisės aktus balsuoti negali tik asmenys su sunkia psichosocialine negalia, kurie yra gydomi psichiatrijos įstaigoje arba kurių negalią nustatė gydytojų taryba. Asmenys, akivaizdžiai turintys rimtų psichikos sutrikimų, net jei nėra dėl to registruoti juos gydžius psichiatrijos įstaigoje arba negalią pripažinus gydytojų tarybai, ir asmenys, kurių politinės teisės atimtos galutiniu teismo sprendimu, aktyvių rinkimų teisių neturi.

Slovėnija savo rinkimų įstatymuose mini įvairių rūšių negalią ir nustato balsavimo galimybes, kuriomis gali naudotis rinkėjai.

Kitos valstybės narės dėl įvairių priežasčių šios sąvokos su dalyvavimu rinkimuose konkrečiai nesieja ir naudoja bendras arba kitais teisiniais tikslais nustatytas apibrėžtis. Graikijoje tai susieta su socialine apsauga ir būsimu Nacionaliniu asmenims su negalia skirtų veiksmų planu, Asmenų su negalia registru ir skaitmenine asmens su negalia kortele. Prancūzijoje vartojama plati negalios apibrėžtis – tai yra veiklos apribojimas arba dalyvavimo visuomenės gyvenime suvaržymas, savo aplinkoje asmens patiriamas dėl didelio, ilgalaikio ar nuolatinio vienos ar kelių fizinių, jutimo, intelekto, kognityvinių ar psichikos funkcijų sutrikimo,

---

¹⁰¹ 2016 m. rugpjūčio 29 d. Įstatyminis potvarkis Nr. 58/2016.

daugybinės negalios arba negalią sukeliančios sveikatos būklės. Rinkimų srityje Airija naudoja apibrėžtį, iš esmės grindžiamą JT neįgaliųjų teisių konvencijoje pateikiama apibrėžtimi, ir nurodo, kad negalia laikomas didelis asmens pajėgumų valstybėje užsiimti profesine veikla ar verslu ar verstis profesija arba dalyvauti valstybės socialiniame ar kultūriniame gyvenime apribojimas dėl ilgalaikio fizinio, jutimo, psichikos sveikatos ar intelekto sutrikimo.

Lietuva negalią apibrėžia kaip dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradusį ilgalaikį sveikatos būklės pablogėjimą, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimą. Nuo 2024 m. ši apibrėžtis bus pakeista, o negalia bus suprantama kaip ilgalaikis funkcinis asmens organizmo sutrikimas (asmens įgimtos ir (ar) įgytos savybės), kuris dėl nepalankių aplinkos veiksnių trukdo asmeniui visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis. Liuksemburgas vartoja JT neįgaliųjų teisių konvencijoje nustatytą apibrėžtį.

Rumunijoje negalios sąvoka įtraukta ne į pačius rinkimų teisės aktus, o į konkrečius teisės aktus dėl asmenų su negalia teisių. Ji grindžiama JT neįgaliųjų teisių konvencijoje pateikta sąvoka, pagal kurią asmenimis su negalia laikomi asmenys, kurių socialinė aplinka nėra pritaikyta prie jų fizinių, jutimo, psichinių, intelekto ir (arba) susijusių sutrikimų, ir visiškai neleidžia arba apriboja jų galimybes lygiomis sąlygomis dalyvauti visuomenės gyvenime, todėl reikia imtis apsaugos priemonių jų socialinei integracijai ir įtraukčiai remti. Prezidento rinkimų įstatyme taip pat minimi riboto judumo asmenys, t. y. fizinę negalią turintys asmenys, o tai yra kriterijus, kad asmuo galėtų balsuoti bet kurioje prieinamoje balsavimo vietoje.

Belgija neapibrėžia negalios ir neišskiria psichinės ar fizinės negalios. Vokietija turi teisinę sistemą, kuria remiamasi visose su negalia susijusios politikos srityse. Švedijoje nėra konkrečių kriterijų, pagal kuriuos būtų apibrėžiama, kas yra negalia, nes skirtingų rūšių negalia daro poveikį skirtingose situacijose esantiems asmenims.

8 priedas. ES teisė ir ES standartai, aktualūs asmenims su negalia užtikrinant rinkimų prieinamumą

Direktyva (ES) 2019/882¹⁰²⁾ (Europos prieinamumo aktu) dėl **gaminų ir paslaugų prieinamumo reikalavimų** skatinamas visapusiškas ir veiksmingas lygiomis galimybėmis grindžiamas dalyvavimas, gerinant galimybes naudotis įprastiniais gaminiais ir paslaugomis, kurie būtų kuriami ar pritaikomi taip, kad atitiktų konkrečius asmenų su negalia poreikius. Šios direktyvos I priede nustatyti konkretūs gaminų ir paslaugų prieinamumo reikalavimai. II priede pateikiama praktinių sprendimų, kurie padėtų šalims laikytis šių prieinamumo reikalavimų, pavyzdžių. Tokie sprendimai susiję su informacijos teikimu, naudotojo sąsaja ir funkcionalumo projektavimu, gaminų pakuotėmis ir instrukcijomis, paslaugų teikimu ir konkrečiomis paslaugomis ir

---

¹⁰²⁾ [2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva \(ES\) 2019/882 dėl gaminų ir paslaugų prieinamumo reikalavimų.](#)

taip pat galėtų būti naudingi užtikrinant elektroninio balsavimo sprendimų prieinamumą¹⁰³).

Laikantis šių prieinamumo reikalavimų visoje ES būtų lengviau padidinti net ir gaminių bei paslaugų, kuriems Europos prieinamumo aktas netaikomas, prieinamumą.

Europos Parlamento ir Tarybos **direktyvose 2014/24/ES**¹⁰⁴ ir **2014/25/ES**^{23, 105} dėl viešųjų pirkimų, kuriose nustatytos tam tikrų išteklių (gaminių), paslaugų ir darbų viešųjų pirkimų ir projektų konkursų procedūros, nustatyta, kad vykdant visus viešuosius pirkimus, kurių objektas skirtas naudoti viešai – plačiosios visuomenės arba perkančiosios organizacijos ar subjekto darbuotojų, – techninės specifikacijos (išskyrus tinkamai pagrįstus atvejus) turi būti parengtos taip, kad atitiktų prieinamumo asmenims su negalia arba tinkamumo visiems naudotojams kriterijus. Šiose direktyvose taip pat reikalaujama, kad tais atvejais, kai privalomi prieinamumo reikalavimai priimti ES teisės aktu, techninėse specifikacijose būtų laikomasi tų reikalavimų, susijusių su galimybių naudotis asmenims su negalia suteikimu ir tinkamumu visiems naudotojams.

Direktyvoje (ES) 2016/2102¹⁰⁶ (**Saityno prieinamumo direktyvoje**) nustatyti viešojo sektoriaus institucijų valdomų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo principai. Šie principai:

- informacija ir naudotojo sąsajos komponentai turi būti pateikiami naudotojams taip, kad jie galėtų juos suvokti;
- galimybė naudoti – t. y. naudotojo sąsajos komponentus ir navigaciją turi būti įmanoma naudoti;
- suprantamumas – t. y. informacija ir naudotojo sąsajos naudojimas turi būti suprantami;
- tvarumas – t. y. turinys turi būti pakankamai tvarus, kad jį galėtų patikimai aiškinti įvairūs naudotojai, be kita ko, naudodami pagalbines technologijas¹⁰⁷).

Direktyvoje taip pat reikalaujama, kad kiekvienoje interneto svetainėje ir mobiliojoje programoje būtų pateikiamas detalus, išsamus ir aiškus pareiškimas dėl

---

¹⁰³ Direktyvos 2 priede pateikiama pavyzdžių, kurie galėtų būti susiję su balsavimo procedūromis.

¹⁰⁴ [2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/18/EB](#) (konsoliduotas tekstas).

¹⁰⁵ [2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/25/ES dėl subjekto, vykdančių veiklą vandens, energetikos, transporto ir pašto paslaugų sektoriuose, vykdomų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/17/EB](#) (konsoliduotas tekstas).

¹⁰⁶ [2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva \(ES\) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų.](#)

¹⁰⁷ Pagal šiuos prieinamumo principus parengti patikrinami sėkmės kriterijai, pavyzdžiui, kriterijai, kuriais grindžiamas Europos standartas EN 301 549 V3.2.1 (2021 m. kovo mėn.) „Prieinamumo reikalavimai, skirti viešiesiems IRT produktų ir paslaugų pirkimams Europoje“. Jame pateikiama bendra interneto svetainių ir mobiliųjų programų turinio atitikties tiems principams tikrinimo metodika. Tas Europos standartas buvo priimtas remiantis Europos standartizacijos organizacijos Komisijos duotu pavedimu M/554.

prieinamumo, kuriame būtų nurodoma, kaip interneto svetainės ir mobiliosios programos atitinka šią direktyvą⁽¹⁰⁸⁾.

Priėmus direktyvą daugeliui valstybių narių reikėjo priimti naujus nacionalinius teisės aktus dėl saityno prieinamumo. Kaip matyti iš valstybių narių prieinamumo stebėsenos ataskaitų, be direktyvos, vien nacionalinio lygmens veiksmais toks su saityno prieinamumu susijusios veiklos, įskaitant informuotumo didinimą viešajame sektoriuje, lygis nebūtų pasiektas. Peržiūrėjus technologinę pažangą paaiškėjo, kad skaitmeninės prieigos užtikrinimo priemonėse vis dažniau naudojamos automatinės arba veiksmingos ir lengvai įdiegiamos dirbtiniu intelektu ir mašininium mokymusi grindžiamos priemonės ir taip didinamas šiuo metu į direktyvos taikymo sritį nepatenkančio tam kurių rūšių turinio prieinamumas.

Direktyvoje 2010/13/ES¹⁰⁹⁾ pripažįstama, kad asmenų su negalia ir pagyvenusių asmenų teisė dalyvauti ES socialiniame bei kultūriniame gyvenime ir būti jo dalimi yra susijusi su prieinamų audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu. Todėl valstybės narės turi nepagrįstai nedelsdamos užtikrinti, kad jų jurisdikcijai priklausantys žiniasklaidos paslaugų teikėjai aktyviai užtikrintų turinio prieinamumą asmenims su negalia, visų pirma regos ar klausos sutrikimų turintiems asmenims. Žiniasklaidos paslaugų teikėjai prieinamumo reikalavimus turi vykdyti užtikrindami laipsnišką ir nuolatinį procesą, taip pat atsižvelgdami į praktinius ir neišvengiamus apribojimus, dėl kurių nebūtų įmanoma užtikrinti visiško prieinamumo, kaip antai tiesiogiai transliuojamose programose ar renginiuose.

Siekdamos įvertinti pažangą, kurią žiniasklaidos paslaugų teikėjai padarė palaipsniui užtikrindami, kad jų paslaugos taptų prieinamos asmenims su regos ar klausos negalia, valstybės narės turi reikalauti, kad jų teritorijoje įsisteigę žiniasklaidos paslaugų teikėjai reguliariai teiktų ataskaitas nacionalinėms reguliavimo institucijoms. Valstybės narės taip pat privalo skatinti žiniasklaidos paslaugų teikėjus parengti prieinamumo gerinimo veiksmų planus, pagal kuriuos būtų užtikrinama, kad jų teikiamų paslaugų prieinamumas asmenims su negalia nuolat ir palaipsniui gerėtų. Apie tokius veiksmų planus turi būti pranešama nacionalinėms reguliavimo institucijoms arba įstaigoms. Kiekviena valstybė narė taip pat turi paskirti vieną bendrą, lengvai (be kita ko, asmenims su negalia) ir viešai internete prieinamą informacinį punktą, kuriame būtų teikiama informacija ir priimami skundai dėl pirmiau nurodytų prieinamumo problemų.

---

¹⁰⁸ 2018 m. spalio 11 d. Komisijos įgyvendinimo sprendimas (ES) 2018/1523, kuriuo pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo nustatomas pareiškimo dėl prieinamumo pavyzdys (OL L 256, 2018 10 12, p. 103–107).

¹⁰⁹ [2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstyti tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo \(Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva\)](#) (kodifikuota redakcija) (konsoliduotas tekstas).

Europos standarte EN 301 549¹¹⁰⁾ nustatyti IRT produktams ir paslaugoms taikomi funkcinio prieinamumo reikalavimai ir vykdant viešuosius pirkimus Europoje naudoti tinkama forma aprašytos kiekvieno prieinamumo reikalavimo bandymų procedūros ir vertinimo metodika. Šis dokumentas skirtas naudoti su internetinėmis technologijomis, neinternetinėmis technologijomis ir abi šias technologijas apimančiomis hibridinėmis technologijomis. Jame aptariama programinė įranga, aparatinė įranga ir paslaugos. Jis skirtas naudoti ir produktų tiekėjams bei paslaugų teikėjams, ir perkantiesiems subjektams, tačiau tikimasi, kad bus naudingas ir daugeliui kitų.

Jis iš esmės grindžiamas W3C paskelbtomis [Žiniatinklio turinio prieinamumo gairėmis v2.1](#), vadinamomis WCAG 2.1. Šios WCAG yra tarptautiniu mastu pripažįstami žiniatinklio turinio kūrimo reikalavimai. Jos laikomos geriausia praktika ir yra labai plačiai taikomos. Tačiau į **standartą EN 301 549 v2.1.2 ir v3.2.1 įtraukta reikalavimų, kurių nėra WCAG 2.1**. Į standartą EN 301 549 taip pat įtraukta reikalavimų, kurie nėra susiję su Saityno prieinamumo direktyva, pavyzdžiui, kompiuterių aparatinės įrangos sistemų prieinamumo reikalavimų¹¹¹⁾.

Europos standarte EN 17210¹¹²⁾ dėl apstatytosios aplinkos prieinamumo ir naudojimo patogumo aprašomi pagrindiniai minimalieji funkciniai reikalavimai ir rekomendacijos dėl prieinamos ir patogios naudoti apstatytosios aplinkos. Jame laikomasi tinkamumo visiems arba universalumo principų, pagal kuriuos sudaromos palankesnės sąlygos aplinka lygiai ir saugiai naudotis įvairiems naudotojams, įskaitant asmenis su negalia. Šie funkcinio prieinamumo ir patogumo naudoti reikalavimai ir rekomendacijos susiję su apstatytosios aplinkos, įskaitant lauko pėsčiųjų zonas ir miesto teritorijas, projektavimu, statyba, atnaujinimu ar pritaikymu ir priežiūra.

Papildomi informaciniai dokumentai:

- [Komisijos tarnybų vertinimo darbinis dokumentas](#) dėl 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2016/2102 dėl viešojo

---

¹¹⁰⁾ [Saityno prieinamumo direktyva. Standartai ir suderinimas](#). Šis standartas šiuo metu peržiūrimas, Komisijai priėmus standartizavimo pavedimą M/587 (2022 m. rugsėjo 14 d. KOMISIJOS ĮGYVENDINIMO SPRENDIMAS dėl standartizavimo pavedimo Europos standartizacijos organizacijoms dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2019/882; žr. [platformą „eNorm“ \(europa.eu\)](#)), kuriuo siekiama padėti įgyvendinti Europos prieinamumo aktą. Peržiūrėti standartai turi būti priimti iki 2025 m. rugsėjo 15 d.

¹¹¹⁾ [Saityno prieinamumo direktyva. Standartai ir suderinimas](#). Šis standartas šiuo metu peržiūrimas, Komisijai priėmus standartizavimo pavedimą M/587 (2022 m. rugsėjo 14 d. KOMISIJOS ĮGYVENDINIMO SPRENDIMAS [dėl standartizavimo pavedimo Europos standartizacijos organizacijoms dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą \(ES\) 2019/882](#)), kuriuo siekiama padėti įgyvendinti Europos prieinamumo aktą. Peržiūrėti standartai turi būti priimti iki 2025 m. rugsėjo 15 d.

¹¹²⁾ [Standartas EN 17210:2021 padeda kurti prieinamą ir patogią naudoti apstatytąją aplinką](#).

sektorius institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo (Saityno prieinamumo direktyvos) taikymo peržiūra;

- [tyrimas, kuriuo grindžiama Saityno prieinamumo direktyvos taikymo peržiūra](#);
- [Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto dokumentas](#) „Tikrosios neįgaliųjų teisės balsuoti Europos Parlamento rinkimuose“;
- [Europos neįgaliųjų forumo Žmogaus teisių ataskaita dėl asmenų su negalia politinio dalyvavimo](#);
- [AVA – Informuotumo apie balsavimo prieinamumą didinimo ataskaita](#) dėl rinkimų prieinamumo Europoje akliesiems ir silpnaregiams rinkėjams, parengta Europos aklųjų sąjungos.

9 priedas. 2023 m. rugsėjo 7 d. Komisijos suburtos rinkimų prieinamumo asmenims su negalia tikslinės grupės darbo rezultatai

2023 m. rugsėjo 7 d. Komisija su asmenų su negalia teisių srityje dirbančiais suinteresuotaisiais subjektais subūrė tikslinę grupę.

Buvo išreikštas susirūpinimas dėl asmenų su intelekto negalia galimybių dalyvauti rinkimų procese ir dėl šioje srityje atliekamų bandymų. Kitos nurodytos prieinamumo kliūtys – be kita ko, lengvai perskaitomos informacijos trūkumas, paramos kandidatams su negalia ir išrinktiems pareigūnams nebuvimas arba nepakankamumas, be kita ko, susijęs su vertimu į gestų kalbą, nepakankamas rinkimų komisijų narių mokymas, kaip padėti asmenims su negalia balsuoti, neprieinamos balsavimo patalpos, į balsavimo vietas vežančio transporto trūkumas ir nepakankamos galimybės balsuoti kitaip, nei balsavimo patalpose.

Kai kurie dalyviai pabrėžė, kad dėl nepakankamo informuotumo apie asmenų su negalia teises ir prieinamumą rinkimų procesuose gali kilti tiek su požiūriu, tiek su aplinka susijusių kliūčių, o tai gali turėti įtakos politikos pakeitimams arba iniciatyvoms, kuriais siekiama pagerinti dalyvavimo rodiklius. Buvo paminėta, kad menką informuotumą lemia kelios problemos, be kita ko, su negalia susijusių išsamių balsavimo duomenų trūkumas, nepakankamas rinkimų komisijų narių mokymas ir menkas asmenų su negalia organizacijų dalyvavimas pertvarkant rinkimų praktiką.

Nurodytos aplinkos kliūtys – be kita ko, galimybių gauti informacijos ir pranešimų apie rinkimus ir politines partijas trūkumas, neprieinamos balsavimo patalpos (fiziškai ir kitais aspektais) ir balsavimo medžiaga, nepakankami alternatyvaus ir išankstinio balsavimo būdai, ribotos galimybės naudotis pagalbinėmis technologijomis ir praktinės bei finansinės paramos asmenims su negalia – tiek rinkėjams, tiek kandidatams – trūkumas. Nė viena valstybė narė kandidatams su negalia neteikia konkrečios paramos ir viešomis lėšomis nepadengia jų kampanijų išlaidų. Taigi finansinė ir logistinė prieinamumo užtikrinimo našta tenka vien būsimiems kandidatams.

Suinteresuotieji subjektai taip pat paminėjo problemas, susijusias su kalbos poreikiais, kurių kyla išrinktiems klausos sutrikimų turintiems asmenims vykdant

pareigas. Politinės partijos, nacionaliniai parlamentai ir Europos Parlamentas galėtų sudaryti tinkamas sąlygas, be kita ko, teikti vertimo į gestų kalbą paslaugas.

10 priedas. Galimybės naudotis pagalbinėmis priemonėmis, prieinamomis balsavimo kabinomis ir balsadėžėmis¹¹³⁾

Valstybė narė	Šablonai ¹¹⁴⁾	Lupos ¹¹⁵⁾	Tinkamas apšvietimas ¹¹⁶⁾	Garsinis apibūdinimas ¹¹⁷⁾	Galimybės balsavimo vietoje naudotis gestų	Stambaus šrifto spaudiniai ¹¹⁸⁾	Brailio raštu parengti rinkimų biuleteniai ¹¹⁹⁾	Prieinamos balsavimo	Prieinamos balsadėžės ¹²¹⁾
Austrija	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Belgija	Taip	Taip	Taip	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip
Bulgarija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Kipras	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip
Čekija	Ne	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Vokietija	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip
Danija	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Estija	Ne	Taip	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip
Graikija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip

¹¹³⁾ Kartu su valstybėmis narėmis parengtoje lentelėje pateikiama tiksliausia lentelės paskelbimo metu turėta informacija.

¹¹⁴⁾ Reikalavimas pateikti šablonus, kitaip vadinamus jutikliniais trafaretais.

¹¹⁵⁾ Reikalavimas rinkėjams pateikti lupos.

¹¹⁶⁾ Reikalavimas balsavimo kabinoje užtikrinti tinkamą apšvietimą.

¹¹⁷⁾ Reikalavimas užtikrinti, kad balsavimo vietoje būtų galima susipažinti su garsine informacija apie kandidatus naudojant asmeninį arba rinkimų komisijos narių pateiktą pagalbinį prietaisą.

¹¹⁸⁾ Reikalavimas balsavimo patalpoje pateikti stambiu šrifto atspausdintą rinkimų biuletenį arba kandidatų sąrašą.

¹¹⁹⁾ Reikalavimas užtikrinti, kad rinkimų biuleteniuose informacija būtų pateikiama ir Brailio raštu.

¹²⁰⁾ Reikalavimas užtikrinti, kad balsavimo kabinos atitiktų prieinamumo standartus.

¹²¹⁾ Reikalavimas užtikrinti, kad būtų sudarytos sąlygos naudotis balsadėžėmis.

Valstybė narė	Šablonai ¹¹⁴⁾	Lupos ¹¹⁵⁾	Tinkamas apšvietimas ¹¹⁶⁾	Garsinis apibūdinimas ¹¹⁷⁾	Galimybės balsavimo vietoje naudotis gestu	Stambaus šrifto spaudiniai ¹¹⁸⁾	Brailio raštu parengti rinkimų biuleteniai ¹¹⁹⁾	Prieinamos balsavimo	Prieinamos balsadėžės ¹²¹⁾
Ispanija	Taip	Taip	Taip	Taip	Taip	Ne	Taip	Taip	Taip
Suomija	Taip	Taip	Taip	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Prancūzija	Ne	Ne	Taip	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip
Kroatija	Taip	Ne	Taip	Taip	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip
Vengrija	Taip	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip	Taip	Taip
Airija	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip	Taip	Taip
Italija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Lietuva	Taip	Taip	Taip	Taip	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip
Liuksemburgas	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip	Taip
Latvija	Ne	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Malta	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip	Taip
Nyderlandai	Taip	Taip	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Taip	Taip
Lenkija	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Portugalija	Taip	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip	Taip
Rumunija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip
Švedija	Ne	Taip ¹²²⁾	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip ¹²³⁾	Taip	Taip
Slovėnija	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip
Slovakija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Taip

¹²² Daugelyje balsavimo vietų pateikiamos lupos, kaip nustatė vietos valdžios institucijos.

¹²³ Pagrindinių politinių partijų biuletenius Brailio raštu rinkėjai gali užsakyti iš anksto.

11 priedas. Papildomos asmenų su negalia balsavimo galimybės ES valstybėse narėse¹²⁴⁾

Šalis	Mobilusis balsavimas ¹²⁵⁾	Balsavimas šalia balsavimo ¹²⁶⁾	Galimybė rinktis balsavimo ¹²⁷⁾	Išankstinis balsavimas ¹²⁸⁾	Balsavimas paštu ¹²⁹⁾	Balsavimas su pagalba ¹³⁰⁾	Balsavimas pagal ¹³¹⁾	Balsavimas internetu ¹³²⁾
Austrija	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne
Belgija	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip ¹³³⁾	Taip	Taip	Ne
Bulgarija	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne
Kipras	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne
Čekija	Taip	Taip	Taip	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne
Vokietija	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne
Danija	Taip	Taip	Taip	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne
Estija	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip
Graikija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip ¹³⁴⁾	Ne	Ne
Ispanija	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne

¹²⁴⁾ Kartu su valstybėmis narėmis parengtoje lentelėje pateikiama tiksliausia lentelės paskelbimo metu turėta informacija.

¹²⁵⁾ Balsavimas namuose, ligoninėse ar globos įstaigose.

¹²⁶⁾ Balsavimas prie pat balsavimo patalpos.

¹²⁷⁾ Galimybė vykti į prieinamą balsavimo vietą, jeigu rinkimų apylinkės, prie kurios priskirtas rinkėjas, balsavimo patalpos nėra prieinamos.

¹²⁸⁾ Balsavimas anksčiau, jeigu rinkimų dieną asmuo negali atvykti į balsavimo vietą.

¹²⁹⁾ Tik balsavimas paštu šalies viduje.

¹³⁰⁾ Galimybė balsuojant gauti kito asmens pagalbą.

¹³¹⁾ Galimybė perduoti balsavimo teisę kitam asmeniui.

¹³²⁾ Galimybė balsuoti internetu.

¹³³⁾ Užsienyje esantiems piliečiams.

¹³⁴⁾ Laisvai pasirinkti padėjėjo negalima.

Šalis	Mobilusis balsavimas ¹²⁵⁾	Balsavimas šalia balsavimo ¹²⁶⁾	Galimybė rinktis balsavimo ¹²⁷⁾	Išankstinis balsavimas ¹²⁸⁾	Balsavimas paštu ¹²⁹⁾	Balsavimas su pagalba ¹³⁰⁾	Balsavimas pagal ¹³¹⁾	Balsavimas internetu ¹³²⁾
Suomija	Taip	Taip	Ne	Taip	Taip ⁽¹³⁵⁾	Taip	Ne	Ne
Prancūzija	Ne	Ne	Ne	Ne	Taip ⁽¹³⁶⁾	Taip	Taip	Taip ⁽¹³⁷⁾
Kroatija	Taip	Taip	Ne	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne
Vengrija	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne
Airija	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne
Italija	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne
Lietuva	Taip	Ne	Taip	Taip	Taip ¹³⁸⁾	Taip	Ne	Ne
Liuksemburgas	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Ne
Latvija	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne
Malta	Ne	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip ¹³⁹⁾	Ne	Ne
Nyderlandai	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Taip	Ne
Lenkija	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip	Taip	Ne
Portugalija	Taip	Ne	Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne
Rumunija	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip ¹⁴⁰⁾	Taip	Ne	Ne
Švedija	Taip	Taip	Ne	Taip	Taip ¹⁴¹⁾	Taip	Taip	Ne

¹³⁵ Užsienyje esantiems piliečiams.

¹³⁶ Užsienyje esantiems piliečiams, laisvės atėmimo bausmę atliekantiems ir sulaikymo įstaigose esantiems rinkėjams.

¹³⁷ Užsienyje esantiems piliečiams.

¹³⁸ Užsienyje esantiems piliečiams.

¹³⁹ Laisvai pasirinkti padėjėjo negalima.

¹⁴⁰ Užsienyje esantiems piliečiams.

¹⁴¹ Užsienyje esantiems piliečiams.

Šalis	Mobilusis balsavimas ¹²⁵⁾	Balsavimas šalia balsavimo ¹²⁶⁾	Galimybė rinktis balsavimo ¹²⁷⁾	Išankstinis balsavimas ¹²⁸⁾	Balsavimas paštu ¹²⁹⁾	Balsavimas su pagalba ¹³⁰⁾	Balsavimas pagal ¹³¹⁾	Balsavimas internetu ¹³²⁾
Slovėnija	Taip	Taip	Taip	Taip	Taip	Taip	Ne	Ne
Slovakija	Taip	Ne	Taip	Ne	Ne	Taip	Ne	Ne